

CRNA GORA

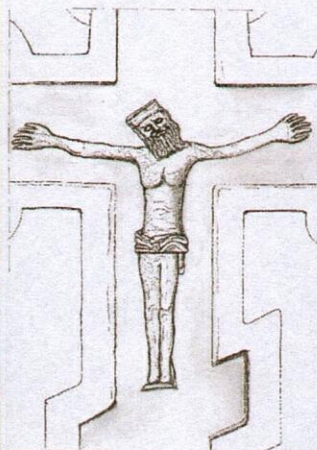
Crna Gora

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNIH DOBARA

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNIH DOBARA

Primljeno:	05. 11. 2024		
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
UP I	02-	284	2023-5

Elaborat o valorizaciji nepokretnog dobra
Nadgrobni spomenici i crkva u Grabu

Cetinje, oktobar 2024. godine

ELABORAT O VALORIZACIJI NEPOKRETNOG DOBRA

1. Naziv dobra

Nadgrobni spomenici i crkva u Grabu

2. Lokacija, mjesto, opština

KO Grab - kat. par. 1037, selo Grab, Cuce, Prijestonica Cetinje

3. Podaci o pravnoj zaštiti

- Inicijativa za uspostavljanje zaštite nadgrobni spomenika ("Cucka raspeća") sa predstavom Hristovog raspeća u Cucama i drugim oblastima Katunske nahije, br.02-620/2012-1 od 22.10.2012., prihvaćena u januaru 2013. godine;
- Inicijativa utvrđivanja kulturne vrijednosti dobra Crkva sv.Nikole u Grabu, UP/I -02-284/2023 od 07.11.2023. godine;

4. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra

Kulturno-istorijska cjelina

Homogena grupa građevina

5. O KULTURNOM DOBRU

5.1. Istorijat

U prostoru Cuca ima starih kamenih gomila više nego u drugim katunskim plemenima. Groblja su izrazito stara (kod crkve u Grabu, u Ržanom Dolu, u Trnjinama, Tršnjevu i Kobiljem Dolu), a stare gradine se pominju u selima Grab kao Grad, Gradina u istoimenom selu Gradini, Grac kod Ržišta, Gradina u Rovinama i Gradac u Trešnjevu. Najinteresantnija priča o starim kućistima je ona o takvim ostacima starih građevina kružnog oblika, na "okrug" kako se u narodu veli. Takve građevine su zidane u Grabu, Trešnjevu, Rokočima, te Stanojevu, Sladojevu i Kovačevu Dolu. Na istom cuckom prostoru evidentirano je više tumula od kojih se tri nalaze oko lokacije crkve sv. Nikole u Grabu. Graditeljskom nasljeđu koje se vezuje za starije stanovništvo Cuca, neizostavno pripadaju i vode, ublovi, dubenice i bistijerne. U Grabu je Obod jedina živa voda. Ublovi su veoma stari (kao Antera), a bistijerne, osim zajedničke (Trn) iz 1936.godine, su uglavnom građene nakon Drugog svjetskog rata.

Grab se nalazi, koliko je to za katunski kraj moguće, u župnoj dolini pa je zato najranije naseljen središnji dio Cuca. Osim Graba kao glavnina sela veoma su drevne prošlosti i zaseoci Krug i Čeline. Na tom prostoru su evidentirana stara kućista, gradina (Grad i brdo Gradina), tumuli, nameti ili gomile (Goli Brijeg, Trnska Glavica, Lokvina, Gomila više Čeline), toponimi i predanja - što sve upućuje na znatnu starost naselja i stanovništva.

U Grabu od starine žive bratstva Todorovići, Jovanovići, Vuletići, Zviceri i Perišići. Očuvan je veliki broj objekata sa svim odlikama tradicionalnog graditeljskog nasljeđa (kuće, pojate, međe, guvna, ublovi, bistijerne) a u manjoj mjeri i untrašnjost kuća, prilagođena savremenoj kulturi stanovanja. Tradicionalno stočarstvo i obrada zemlje u manjim komadima obradivih površina, oblikovalo je specifičan kulturni pejzaž karakterističan i za ostale oblasti podno Lovćena. U selu se nalazi memorijalni objekat, Zidana piramida sa spomen pločom poginulom sekretaru SKOJ-a, Nikoli Đuriću.

Spomen obilježje je kulturno dobro Crne Gore od 23.04.1960. godine.

Stare Cuce se ubrajaju u najpoznatije majstore kamenoklesare i zidare Katunske nahije. U toj praksi značajni su bili brojni, obližnji majdani kamena i kamenih ploča. Specifična znanja i vještine ugradili su ukrašavajući brojne nadgrobne spomenike u Cucama koja za osnovni motiv imaju hrišćansko raspeće, netipično za tradicionalno, pravoslavno stanovništvo ove oblasti Crne Gore. Neformalni naziv ovih osobenih objekata tradicionalne kulture nametnuo se kao "cucka raspeća" jer su u tom plemenu najbrojnija. Kao "Raspeća na grobljima u Cucama" publikovana su saznanja o njihovim specifičnim vrijednostima, nakon etnografskog rekognosciranja Katunske nahije 1995.godine (Tanja Vujačić, Raspeća na grobljima u Cucama, Etnoantropološki problemi sv. 11/12, Beograd, 1998. godine, str. 99–109). Po tadašnjim saznanjima nadgrobni spomenici sa predstavom raspeća nastajali su od druge polovine XIX do prvih decenija XX vijeka. Nekoliko nadgrobnih raspeća pred crkvom u Grabu predstavljaju reprezentativne primjerke te vrste objekata tradicionalne kulture kojih ima u drugim oblastima Crne Gore. Na nekim drugim cuckim grobljima ih je znatno veći broj nego u Grabu ali je spomenik s raspetim Hristom s crnogorskom kapom jedinstven. Grob Gopčevića je radio lokalni majstor, vrsni kamenoklesar Nikola R. Zvicer, 1910.godine, o čemu je ostavio zapis u podnožju, naličja krsta. U januaru 2013.godine prihvaćena je Inicijativa za uspostavljanje zaštite predmetnih nadgrobnih spomenika "Cucka raspeća" sa predstavom Hristovog raspeća u Cucama i drugim oblastima Katunske nahije i prijestonice Cetinje kao nepokretnog dobra, po čl.19 Zakona o zaštiti kulturnih dobara.

Po publikovanim lokalnim predanjima, kad je 1898. godine rađena postojeća crkva nalaženi su stari grobovi u temeljima i podu stare crkve, o čemu su pisali i raniji istraživači crkve i groblja u Grabu. Uvjerjenje da je na istom mjestu postojala ranija, prvobitna crkva, može se smatrati istinitim jer je postojeća crkva obnovljena, a ne izgrađena 1898.godine. Pomenuti "grobovi su bili kamenjem obloženi a pokriveni pločama. U njima su nađene kosti i ostaci od mačeva". Cuce su tada smatale da je to "grobovlje od Grka". Dijelom očuvani stećci srednjevjekovne nekropole, takođe svjedoče o tom starom kulturnom mjestu, kao i publikovana priča da su ti stari grobovi bili "ođeljeni i ukrašeni raznim šarama" i "bili kamenjem obloženi a pokriveni pločama. U njima su nađene kosti i ostaci mačeva", smatrano je da to staro groblje potiče "od Grka". Ta stara crkva bila je "klačena", zidana kamenom i smatrana je jednom od najstarijih cuckih crkava, "ako ne i najstarija". Nije poznato da li je bila posvećena sv. Nikoli ili je imala drugog patrona.

Vjeruje se da sačuvani trouglasti kameni elementi, ugrađeni u obije strane glavne kapije, predstavljaju dio nekadašnje, stare crkve. Ima svjedočanstava da je i "van crkvenog dvorišta sa grobljem, vazda bilo slučajnih otkrića novčića, keramike i grobnica".

Crkvu smatraju ne samo najstarijim već i sabornim cuckim hramom. Osim Grabu pripada i Krugu, Čelini, Gradini i Bati. Crkva sv. Nikole u Grabu evidentirana je kao objekat sa potencijalnim kulturnim vrijednostima u Studiji zaštite kulturne baštine rađena 2012.godine za potrebe PP Prijestonice Cetine, kao i u Studiji zaštite kulturne baštine (obrada u toku) za potrebe izrade Prostornog plana Crne Gore do 2040.

5.2. Opis

Kulturno istorijsku vrijednost dobra čine i predstavljaju nadgrobnici (stećci i klesani krstovi sa klesanim raspećima, medaljama, grbovima, zapisima i drugim klesanim dekorom), crkva, bistijerna, ogradni zid sa prilaznim stepeništem i kapijama.

Najstariji objekti kod crkve u Grabu su stećci, srednjevjekovni nadgrobni spomenici. Od nekadašnje nekropole stećaka u Grabu, vidljiva su četiri stećka ugrađena u dovratnike dvije kapija na ogradnom zidu crkvene porte i znameniti grob i nadgrobni stećak sljemenik megdandžije Latka Baćanina. Po lokalnoj tradiciji crkva je sagrađena veoma davno, ispod velike kamene gomile na Golom Brijegu, na nekropoli stećaka starijoj i od prvobitne crkve. Osim pet stećaka od kojih je samo jedan na zemlji, izuzetnu kulturno istorijsku, etnografsku, arhitektonsku i arheološku vrijednost i značaj imaju kameni nadgrobni spomenici, krstovi na trouglastim postoljima sa predstavom raspeća, zapisima medaljama i grbovioma iz vremena crnogorskih oslobodilačkih ratova i drugim dekorativnom klesarijom, rađeni krajem 19 i početkom 20 vijeka. U prostornom smislu nadgrobni spomenici se nalaze ispred i lijevo i desno od crkve, gledano sa glavnog ulaza crkvene porte. Osim pet stećaka i Gopčevića groba u cjelostii, ostali nadgrobnici sa klesariojama i nadgrobnim raspećem

prepoznati su kao vrijedni i preporučeni za zaštitu (prilog I).

Sadašnja crkva u postojećem izgledu rezultat je obnove iz 1898. godine, o čemu postoji uklesan zapis u tri reda, koji u slobodnom prevodu glasi: *Hram prenosa moštiju svetog oca Nikole, obnovljen 1898. godine*. Crkva se nalazi na blagom uzvišenju i može joj se pristupiti sa dva puta. Starim putem od središta sela do manje kapije na jugoistoku porte i postojećim, novijim asfaltnim putem (Cetinje-Trešnjevo). Uz sam put je prilaz sa šest stepenika i veća, takođe metalna kapija flankirana monumentalnim kamenim kubusima, starim stećcima, uspravno postavljenim. Prilaz crkvi je u nekoliko nivoa terena u padu prema temeljnim zonama crkve. Iza crkve, na zaravnjenom uzvišenju je velika, tradicionalna bistijerna, a dio groblja ispred crkve je blago nadvišen. U ravni praga, ispred crkve je dio slobodan od ukopa na kome je nekad, nakon vjenčanja, kolo igralo.

Crkvena ograda je stara kamena međa sa naknadno urađenim betonskim završetkom (kapom). U neposrednoj blizini crkve nema drugih objekata osim spratne seoske kapele, nedavno izgrađene, jugozapano od crkvene ograde. Crkva je aktivna, koristi se za osnovnu namjenu.

Crkva je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku trodjelnim zvonikom na preslicu, na zapadu. Zidana je finim tesanicima lokalnog kamena, složenim u pravilne horizontalne redove, sa uskim spojnicama ili bez njih kao u slučaju glavne fasade, zvonika, dovratnika i doprozornika. Vrata i po jedan prozor na bočnim zidovima i apsidi su lučnog završetka. Prozori su metalni i obezbijeđeni metalnim rešetkama. Vratni otvor je nešto uži od očekivanog i naglašen fino tesanim dovratnicima, lučnim nadvratnikom i pragom, sa očuvanim starim drvenim vratima. Iznad vrata je ploča sa zapisom o obnovi crkve i slijepa, osmolisna rozeta. Crkva i apsida su pokrivene tradicionalnim kamenim pločama iz lokalnih majdana.

Unutrašnjost crkve je malterisana i farbana u bijeloj boji, na zidovima nijesu evidentirani tragovi freskopisa. U unutrašnjosti je popođena, takođe, kamenim pločama, kao i apsida nadvišena za dva stepenika u odnosu na naos crkve. U apsidi je četvrtasta, kamena časna trpeza, odnosno oltar. Oltarna pregrada je drveni ikonostas, zanatski rad sa rezbarenim i jedinstvenom dekoracijom na carskim dverima. Očuvan je i dio crkvenog mobilijara kao što su svijećnjaci, kadionice, putiri, knjige i odežde (u prilogu inventar crkve). Veliki broj predmeta, uključujući i ikone imaju očuvane zapise sa vremenom nastanka, odnosno darivanja crkvi. Ikonostas je drveni, ručni, zanatski rad sa ikonama bez veće umjetničke vrijednosti. Uglavnom je riječ o manjem broju ikona na metalu i papirnih, štampanih slika svetaca. Takođe, po podacima iz dokumentacije može se razumjeti da je u posljednjoj deceniji urađeno farbanje drvenarije. Naime, autentično očuvana, drvena vrata (sa očuvanom autentičnom bravom i ključem od kovanog gvožđa), metalni prozori, ikonostas, podni svijećnjaci i čelične zatege ofarbani su plavom, umjesto dotadašnjeg premaza braon boje.

Takođe, vrijednostima i značaju nadgrobnika, crkve i bistijerne doprinosti i ogradna kamena međa sa kapijama i stepeništem u kojoj su ugrađeni stećci kao dovratnici na kapijama i arhitektonski detalji starijeg objekta, kao ukrasi na glavnoj kapiji. Neposredno i šire okruženje crkve predstavlja staro i sada naseljeno selo sa vidljivim ostacima starog puta, tumulima i gradinama, viševjekovnim kućama, vodama, međama, guvnom i drugim objektima tradicionalnog privređivanja i života.

6. Stanje dobra

Nadgobni spomenici sa prepoznatim kulturno istorijskim vrijednostima su u relativno dobrom stanju i redovno održavani. To se može zaključiti i po neuobičajnoj činjenici da na mnogima od njih je položeno cvijeće. Osim oštećenja u vidu napuklina pokrivnih ploča i nadgronih krstova, nadgobni spomenici su obrasli lišajevima različite starosti.

Izuzev zvonika, krovnog pokrivača i moguće krova, crkva djeluje stabilno i nema vidljivih oštećenja koji ugrožavaju njenu strukturu. Usljed spoljašnjih uticaja krovni pokrivač od kamena (posebno na dijelu apsida) djelimično je dislociran, što izaziva veliko prisustvo vode i vlage na spoljašnjim licima zidovima i u unutrašnjosti crkve. Zvonik na crkvi je u relativno lošem stanju, zbog uticaja atmosferalija veliko prisustvo vode na kamenim djelovima, koji ga razgrađuju.

Pod crkve je popločan kamenim pločama koje su u relativno dobrom stanju. Zidovi u unutrašnjosti su malterisani i bojeni u bijeloj boji, evidentirano prisustvo vlage. Takođe, prisustvo vlage u unutrašnjosti uočeno je i oko prozorskih otvora na crkvi koji su metalni, farbani u plavoj boji.

Neposredna oko crkve je seosko groblje, na kojem se nalaze nadgrobni spomenici novijeg datuma, rađeni od neadekvatnih materijala i proporcija u odnosu na okruženje i stare nadgrobne spomenike.

Prostor van ogradnog zida je dobro očuvan, sa zapadne strane probijen novi put, sa istočne strane pozicioniran stari. Kapela novijeg datuma u odnosu na crkvu i groblje relativno dobro pozicionirana, ali neadekvatne arhitekture u odnosu na okruženje. Šire okruženje je dobro očuvani prirodni ambijent.

7. GEOGRAFSKE OZNAKE

OPŠTINA CETINJE

KO GRAB

KP 1037

7.1. Državne koordinate

Državne koordinate: 1. 6568088.24 4710678.72

7.2. GPS koordinate

GPS koordinate: 42.537207° 18.824045°

7.3. Opis granica kulturnog dobra

Granica kulturnog dobra obuhvata katastarsku parcelu 1037, KO Grab i sve na njoj u površini od 1907,31 m². Unutar granice kulturnog dobra nalazi se prilaz, crkvena porta, bistijerna, objekat crkve i nadgrobni spomenici.

7.4. Opis granica zaštićene okoline

Zaštićena okolina kulturnog dobra okuhvata sljedeće katastarske parcele: 1038, 2708, 862, 863, 864 i 865, kao i djelove katastarskih parcela 4417 i 2707 (koji cine djelove putne infrastrukture), sve KO Grab. Površina zaštićene okoline obuhvata površinu od 8740,49 m². Jedini izgrađeni objekat u zaštićenoj okolini je kapela, spratnosti P+Pk, rađena od svremenih materijala, sa dvovodnim krovom pokrivenim crijepom.

8. Spisak pokretnih predmeta u nepokretnom dobru

Po dostupnim podacima i sačinjeom inventaru u crkvi se nalazi ukupno 26 predmeta. Prilog broj 2.

9. Podaci o vlasniku i držaocu kulturnog dobra

Nadgrobni spomenici i crkva sv. Nikole se nalaze na katastarskoj parceli br. 1037, KO Grab, Prijestonica Cetinje. Po evidenciji Uprave za nekretnine i izvodu iz Lista nepokretnosti broj 182, naznačeni su podaci o vlasniku ili nosiocu prava: Crna Gora (svojina 1/1), Prijestonica Cetinje (raspolaganje 1/1).

Zaštićena okolina:

Katastarske parcele broj 1038, 862, 863 i 864 - Crna Gora (svojina 1/1), Crna Gora (raspolaganje 1/1), List nepokretnosti 253

Katastarske parcele broj 2708, 865, 2707 i 4417- Crna Gora (svojina 1/1), Prijestonica Cetinje (raspolaganje 1/1) – List nepokretnosti 182

10. KRITERIJUMI

10.1. Obrazložen stručni stav o svojstvu kulturnog dobra

10.1.1. Autentičnost i integritet

Nadgrobni spomenici i crkva sv. Nikole u Grabu je materijalno dobro sa očuvanim svojstvima autentičnosti i integriteta. Crkva je u potpunosti autentičnog enterijera i eksterijera i ima istu funkciju zbog koje je izgrađena kao i ostali objekti u crkvenoj porti.

10.1.2. Stepen očuvanosti

Nadgrobnni spomenici i crkva imaju visok stepen očuvanosti kako u materijalizaciji tako i u očuvanju glavnih struktura ili njihovih djelova koje prepoznajemo kao kulturno istorijski vrijedne (nadgrobnni kameni krstovi sa klesanim dekorom).

10.1.3. Jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste

Nadgrobnni spomenici i jedinstvenosti u okviru svoje vrste kada je riječ o nadgrobnim spomenicima – stećak Latka Baćanina i nadgrobni spomenik Gopčevića sa predstavom Hrista s crnogorskom kapom na krstu.

10.2. Obrazložen stručni stav o osobenosti kulturnog dobra

Dobro ima istorijske, etnološke, arhitektonske, epigrafske, heraldičke, građevinske, ambijentalne, pejzažne, tehničke, dokumentarne i druge osobenosti.

10.3. Obrazložen stručni stav o značaju

10.3.1. Istorijski značaj

Objekti imaju istorijski značaj koji pokriva raspon od srednjeg do početka XX vijeka, odnosno od perioda nastanka i trajanja nekropole stećaka do XIX vijeka, vremena gradnje prvih sandučastih kamenih grobova, crkve i bistijerne i nadgrobnih spomenika iz prvih decenija XX vijeka.

10.3.2. Umjetnički značaj

Umjetnički značaj dobara u Grabu se ogleda u dekorativni i klesanim elementima na nadgrobnim spomenicima i crkvi kao i umjetnički obrađenom kovanom gvožđu (podni svijećnjaci, krstovi, kadionice, ...) i drugim metalnim predmetima, knjigama ikonama, ikonostasu i ostalim elementima crkvenog mobilijara.

10.3.3. Naučni značaj

Naučni značaj dobara u Grabu se ogleda u mogućnosti izučavanja i dokazivanja pretpostavki i činjenica za istorijski period od srednjeg do dvadesetog vijeka.

10.3.4. Arheološki značaj

Ima indicija da se na prostoru Graba nalaze praistorijski tumuli i gradine, te srednjevjekovni stećci čime predmetni prostor i objekti imaju izrazit arheološki značaj i vrijednosti.

10.3.5. Arhitektonski značaj

Među dominantnim vrijednostima je značaj dobara u vrsti tradicionalne, narodne arhitekture.

10.3.6. Antropološki značaj

Graditeljsko nasljeđe dobara u Grabu je sa dominantno etnografskim karakteristikama koje se naročito ogledaju u motivima i tehnici obrade kamena nadgrobnika kao i u lokalnim tradicionalnim kazivanjima o starim junacima i događajima. Istovremeno stvaraoci i graditelji predmetnih dobara su preci sadašnjih stanovnika i baštinka predmetnih dobara.

10.3.7. Tehnički značaj

Tehnički i tehnološki značaj se dominantno ogleda u praktikovanom znanju i umijeću tradicionalnih tehnika i znanja i korišćenju jednostavnih alata i opreme da bi se postigli ranije prepoznati značaji.

10.4. Drugi kriterijumi

10.4.1. Starost dobra

XV – XX vijek

10.4.2. Socijalno ekonomski značaj

Dobro ima i socijalno ekonomski značaj jer se njegove vrijednost detektuju kroz mogućnost korišćenja dobra u kulturne, turističke i druge svrhe, koje nijesu u suprotnosti sa suštinskim svojstvima dobra.

10.4.3. Ambijentalni značaj

Skaldnost svih struktura unutar ogradnog zida sa kapijama i ravnoteža izgrađenih i prirodnog prostora je maksimalno poštovana i usklađena kako bi odgovarala namjeni objekata. Ambijentalni značaj dobara je djelimično narušen izgradnjom seoske kapele, odnosno njenog neodgovarajućeg izgleda (oblikovanja) i gabarita.

10.4.4. Pejzažni značaj

Nadgrobni spomenici, crkva, bistijerna i ogradni zid sa kapijama ne narušavaju već se uklapaju u naslijeđeni pejzaž.

10.4.5. Vaspitno obrazovni značaj

Vaspitno obrazovni značaj dobra se izražava kroz mogućnost prezentacije vrijednosti dobra u cilju vaspitanja i edukacije, razvijanja pozitivnog odnosa prema kulturno istorijskom, graditeljskom i etnografskom naslijeđu i baštini.

11. Kategorija kulturnog dobra

Uvažavajući izrečen stručni stav o svojstvima, osobenostima i značaju, a na osnovu čl. 6, 7, 8 i 9 Pravilnika o bližim kriterijumima i postupku za utvrđivanje kulturne vrijednosti, predlažemo da se dobro **Nadgrobni spomenici i crkva u Grabu**, u skladu sa članom 34 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, kategorizuje kao kulturno dobro od **lokalnog značaja**.

12. Bibliografija

- Dr Pavle S. Radusinovi, Naselja Stare Crne Gore, Beograd 1985, str. 171
- Dr Jovan Erdeljanović, Stara Crna Gora, reprint izdanje - Podgorica 1997, str. 630
- Tanja Vujačić, Raspeća na grobljima u Cucama, Etnoantropološki problemi sv. 11/12, Beograd, 1998. godine, str. 99 –109;
- Milan Jovićević, Crnogorska odlikovanja i plakete, Cetinje 1998.
- Slobodan Čukić, Od Podgorice ka Cetinju, Podgorica 2021., str.525;

13. Usmena predanja/saznanja

/

14. MJERE

14.1. Konzervatorske mjere

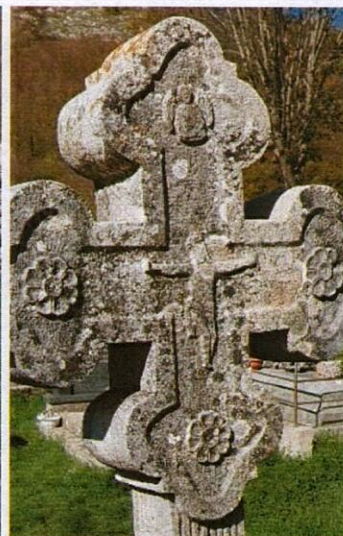
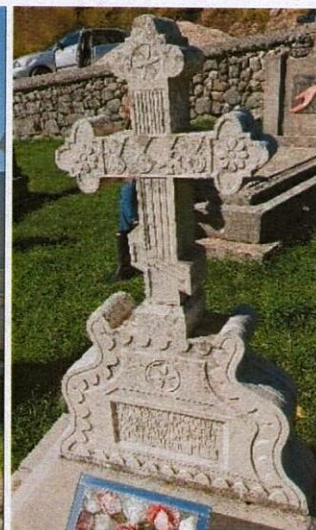
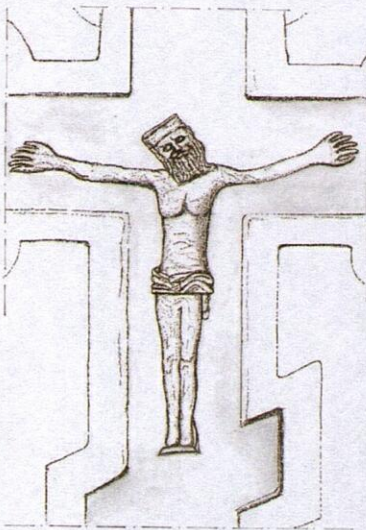
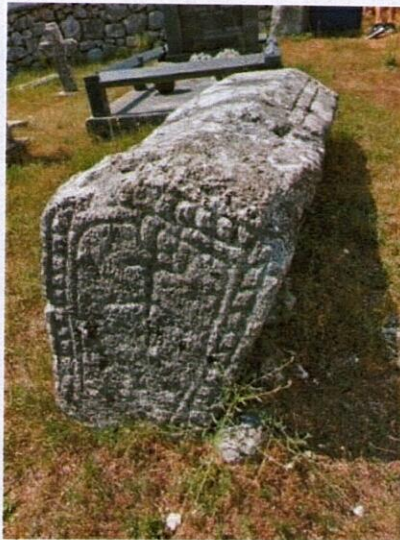
- Sanacija krova i/ili krovnog pokrivača - utvrditi precizno stanje krovne konstrukcije i krovnog pokrivača. Ukoliko se pretpostavka o dobrom stanju krovne konstrukcije pokaže tačnom obaviti zamjenu krovnog pokrivača, materijalom, oblikom i tehnikom po ugledu na postojeći izgled i slog kamenih ploča;
- Kamene ploče vaditi iz lokalnih majdana, obraditi i postaviti na krov crkve i apside, koristeći znanja i iskustva tradicionalnih graditelja;
- Utvrditi precizno stanje zvonika, te na osnovu dobijenih rezultata pristupiti njegovoj sanaciji;
- Temeljnu zonu objekta osloboditi od nasipa zemlje i rastinja. Planirati izradu trotoara u blagom padu, širine do 1,5m, od kamenih ploča iz lokalnih majdana ili na drugi način koji neće degradirati naslijeđene vrijednosti;
- Ne planirati izradu pristunih staza niti na jednom dijelu kulturno istorijske cjeline kako se ne bi narušila očuvana autentičnost i jedinstvenost cjeline. Navedeno zbog mogućnosti postojanja ranijih ukopa i nadgobnih spomenika u cjelokupnoj porti;
- Arheološko istraživanje groba i stećka Latka Baćanina, sa adekvatnom prezentacijom nakon završenih istraživanja;
- U potpunosti ukloniti zemljanu zasutost i rastinje sa prilaznog stepeništa na zapadu. Prilaz na jugoistoku porte očuvati u postojećem izgledu;
- Po završenoj sanaciji krova/krovnog pokrivača i zvonika obaviti potrebnu obradu i bijeljenje (krečenje) unutrašnjih zidova i svoda naosa i apside;
- Planirati prostor za odlaganje i prezentaciju nadgrobničkih krstova i njihovih postolja koji više nijesu u funkciji nadgrobničkih. Dječje ili dio groblja na kojem su sahranjivana nekrštena djeca bi mogla biti jedna od adekvatnih pozicija;
- Bistijernu redovno održavati kako ne bi eventualna oštećenja njenog rezervoara prodorom vode ugrožavala obližnje grobnice. Jedna od opcija je i ukidanje njene osnovne funkcije uz očuvanje njene spoljašnje, vidljive autentičnosti;
- Očuvanje i unapređenje stanja ogradnog zida sa postojećim kapijama;
- Redovno održavanje crkvene porte i neposredne okoline;
- Konzervirati crkveni mobilijar i dati uslove njegovog adekvatnog čuvanja;
- Sve radnje obaviti na način da naslijeđene vrijednosti crkve, nadgrobničkih spomenika, bistijerne i ogradnog zida, nijedna preduzeta radnja ne degradira ili umanjuje, već da unaprijedi njene naslijeđene vrijednosti;
- Izrada konzervatorskog projekta dobra.

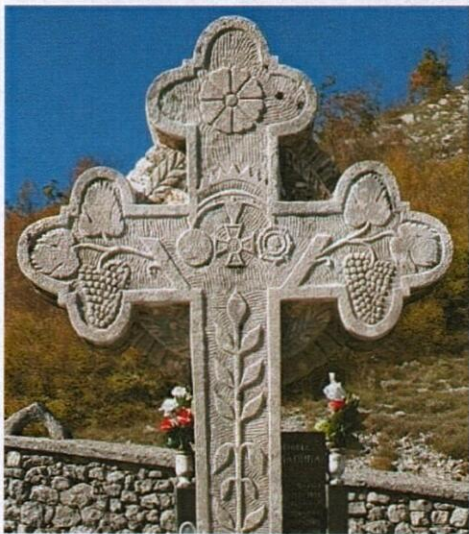
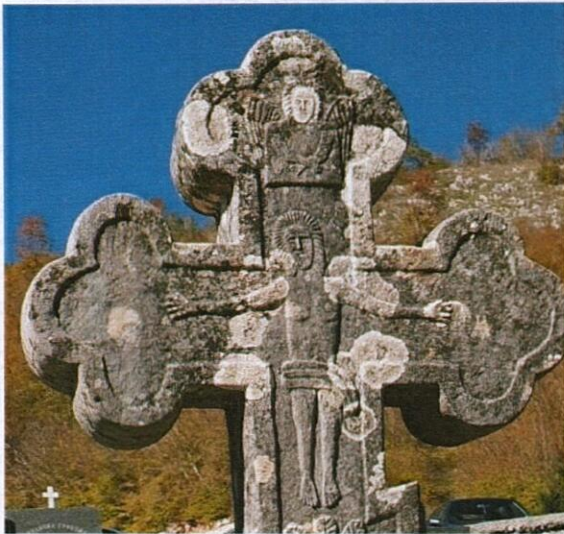
14.2. Režim zaštite

- Predviđeti očuvanje i prezentaciju naslijeđenih vrijednosti dobara nadgrobničkih spomenika, precizno strećaka i nadgrobničkih kamenih krstova sa trouglastim postoljem sa klesanom dekoracijom i natpisima, te crkve, bistijerne, ogradnog zida sa kapijom i prilazima. Istovremeno ne štiti grobove i ukopne rake već zadržati osnovnu funkciju kulturno istorijske cjeline i svih pojedinačnih objekata kao komunalnih i vjerskih objekata sa pratećom infrastrukturom;
- Preporuka je da novi nadgrobni spomenici rađeni novim materijalima prate tradicionalnu veličinu (horizontalnu i vertikalnu) nadgrobničkih kako ne bi veličinom, oblikovanjem i materijalima umanjivali naslijeđene vrijednosti očuvanih, pojedinačnih starih objekata ali i cjeline;
- Omogućiti korišćenje grobova i crkve na način kako je to praktikovano i do sada;
- Očuvanje kulturno istorijske cjeline nadgrobničkih i crkve u Grabu i njegove neposredne okoline u planskoj dokumentaciji;
- Praćenje stanja i redovno održavanje dobra.

15. Foto prilozi

Nadgrobni spomenici – primjeri

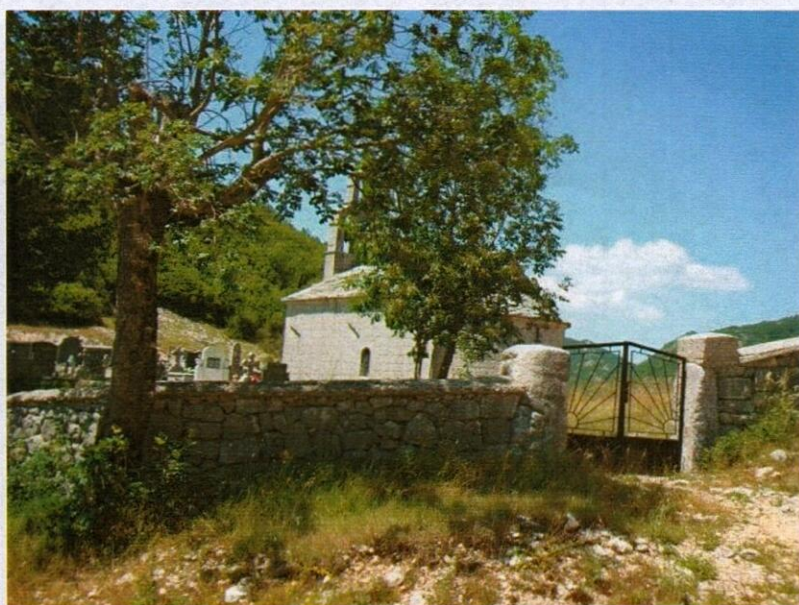
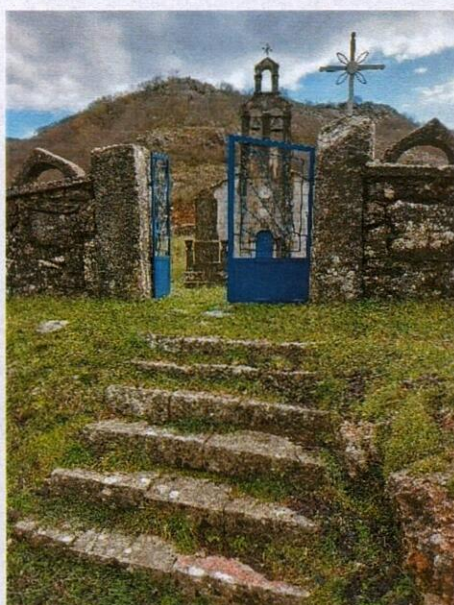
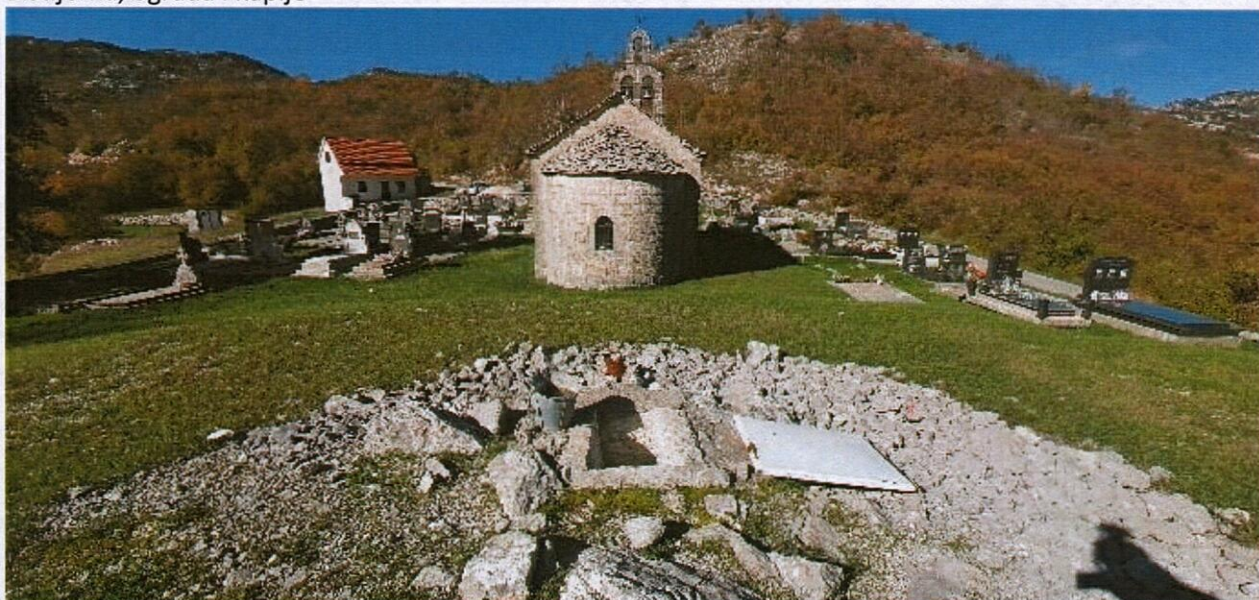

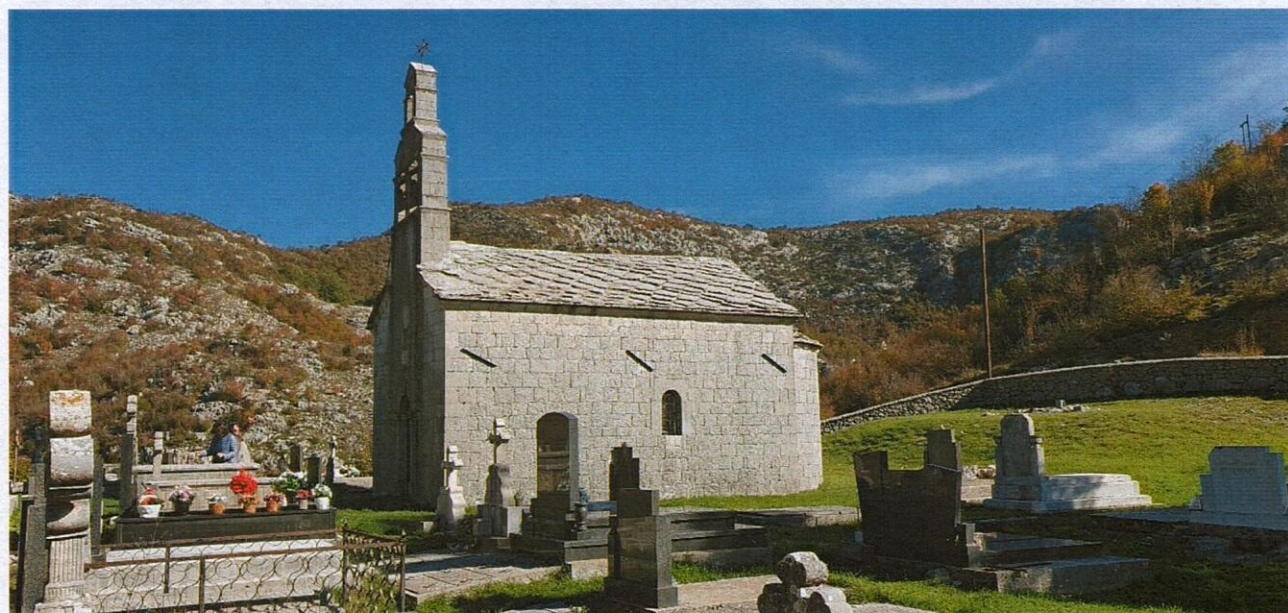
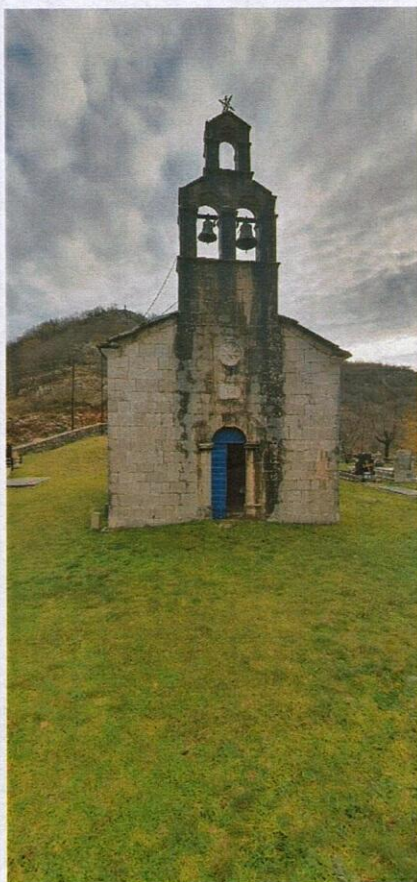
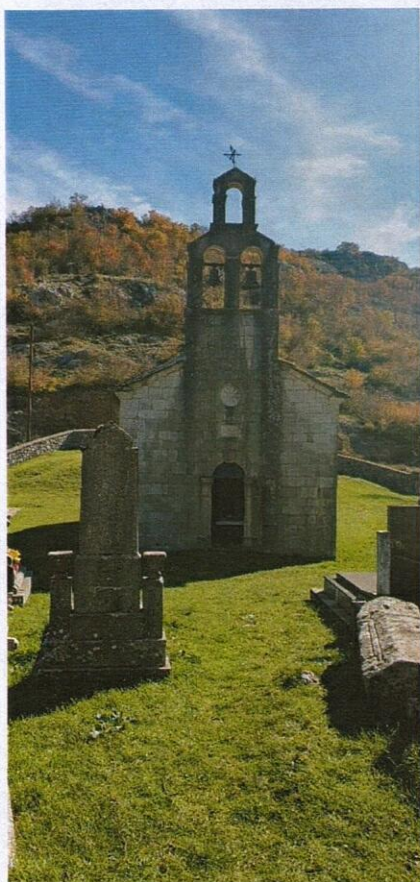
Odlikovanja i grbovi na nadgrobnim spomenicima - primjeri

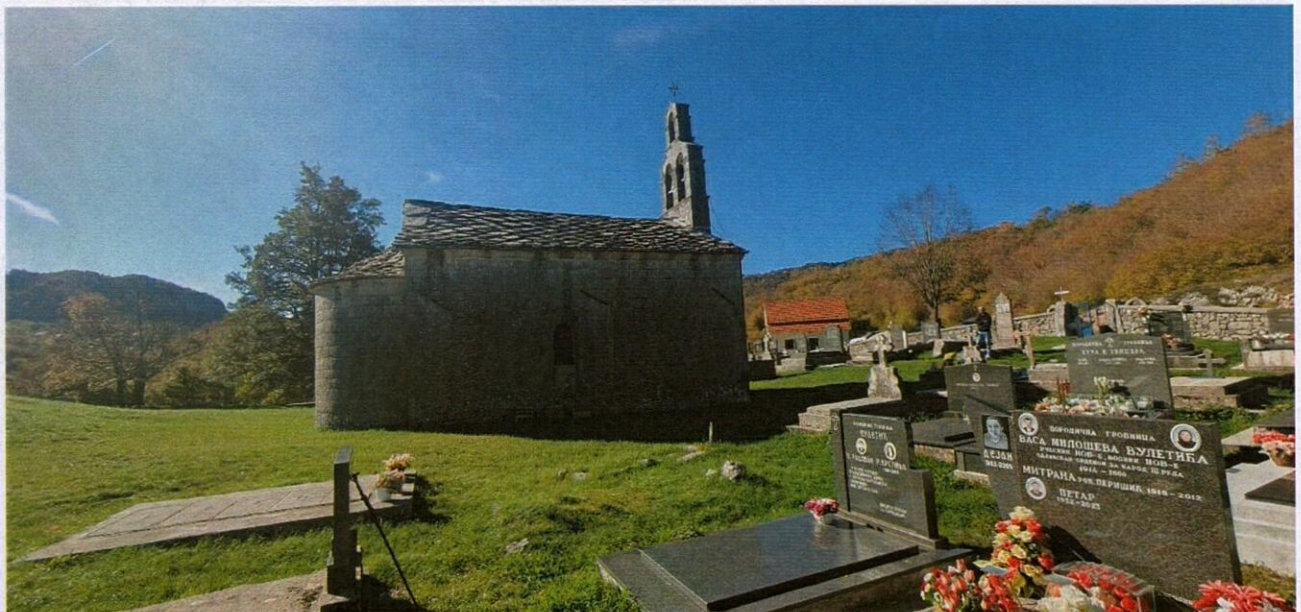
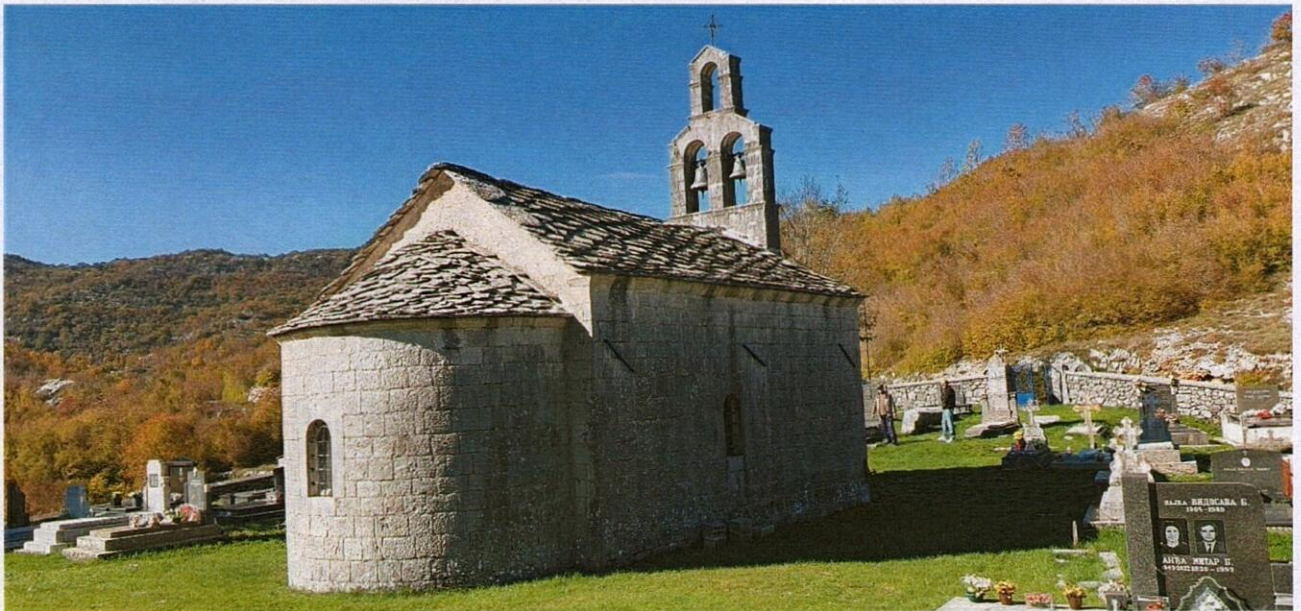

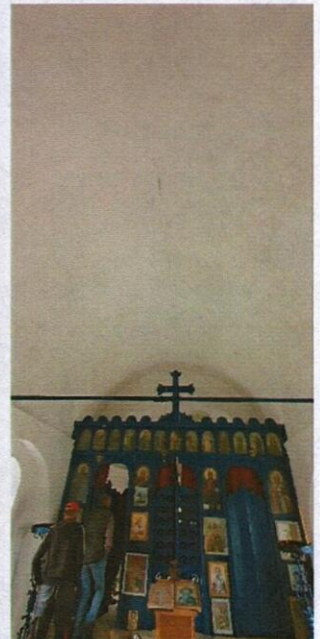
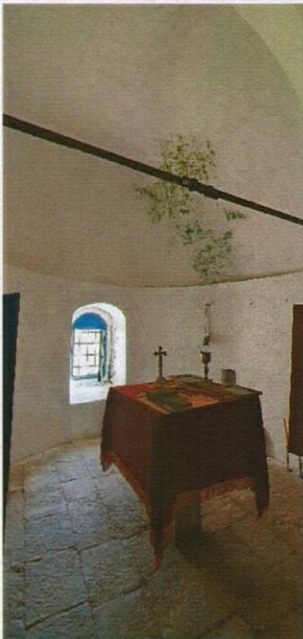
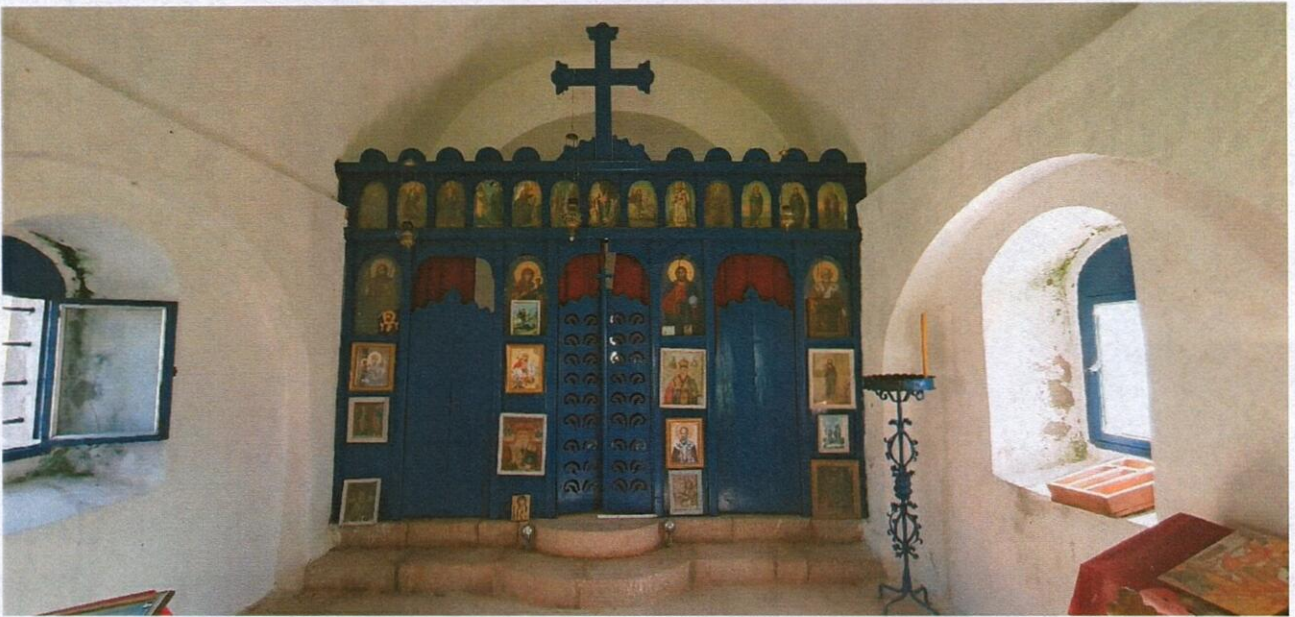

Bistijerna, ograda i kapije

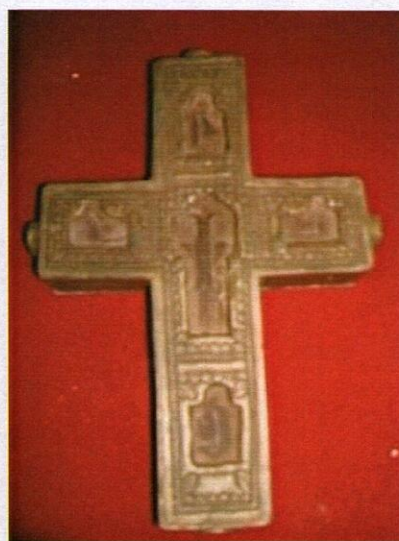
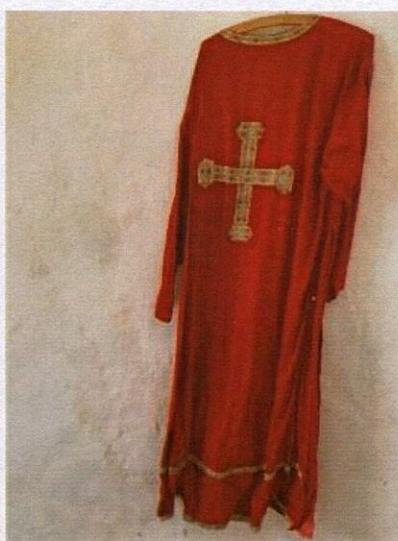
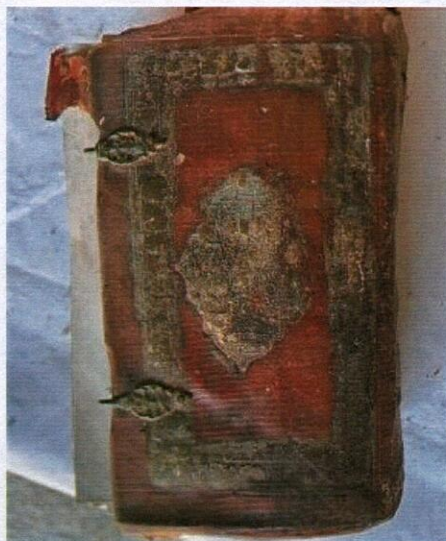

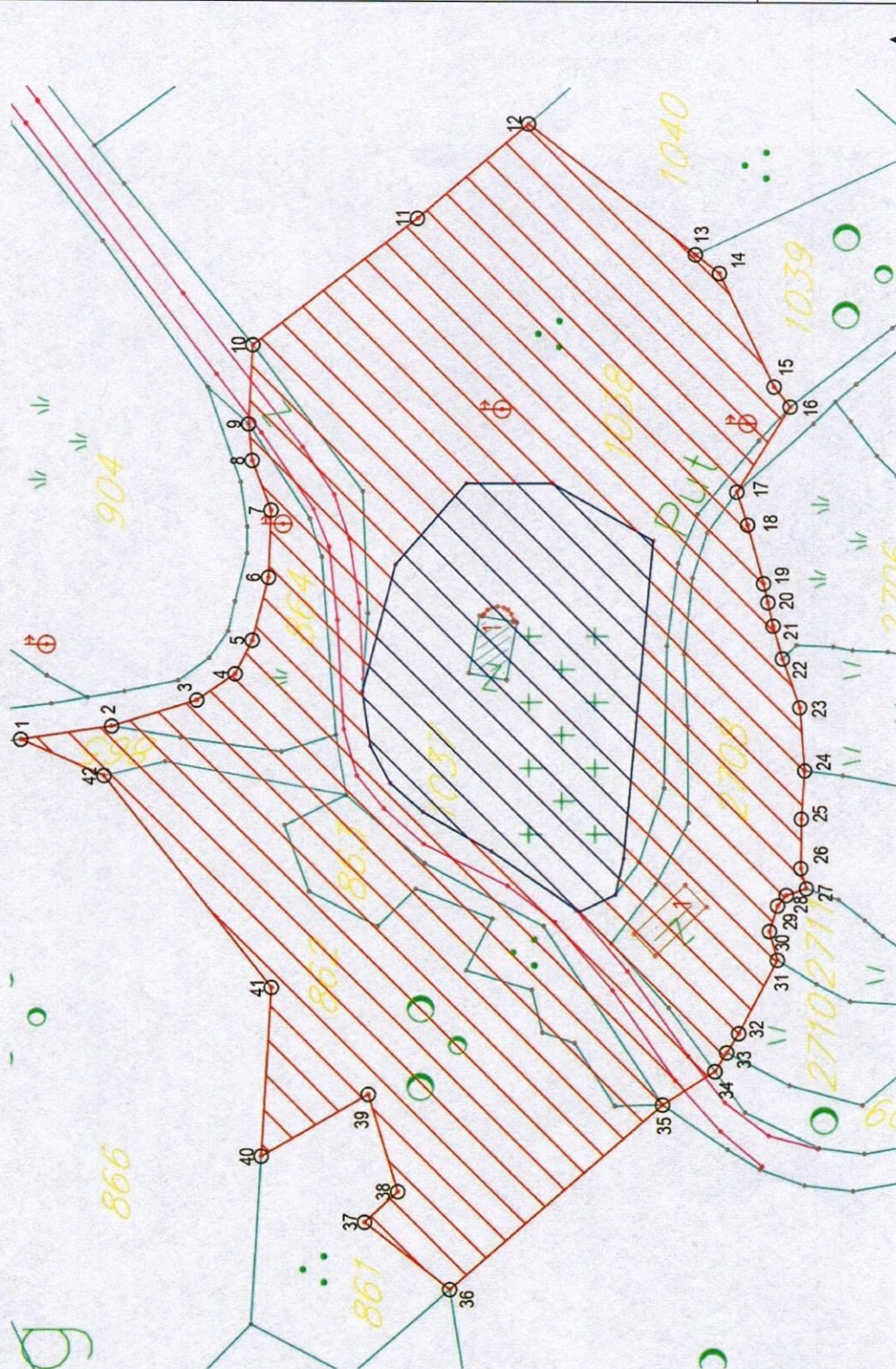
Inventar crkve – primjeri

18. GRAFIČKI PRIKAZI

NAZIV	NADGROBNI SPOMENICI I CRKVA U GRABU	KO GRAB
GRAFIČKI PRIKAZ	PRIKAZ ZAŠTIĆENE OKOLINE	NOVEMBAR 2024

LEGENDA	
	GRANICA ZAŠTIĆENE OKOLINE
10	GRANIČNA TAČKA

NAZIV	NADGROBNI SPOMENICI I CRKVA U GRABU	KO GRAB
GRAFIČKI PRIKAZ	PRIKAZ KULTURNOG DOBRA NA GEOPORTALU CRNE GORE	NOVEMBAR 2024

19. DRŽAVNE KOORDINATE

19.1. Državne koordinate (granične tačke) kulturnog dobra

1	6568088.24	4710678.72
2	6568092.44	4710683.45
3	6568097.85	4710686.33
4	6568105.75	4710687.45
5	6568124.14	4710682.71
6	6568135.92	4710672.44
7	6568135.90	4710659.98
8	6568127.61	4710645.39
9	6568081.48	4710649.67
10	6568076.21	4710650.87
11	6568073.69	4710656.06
12	6568082.53	4710668.78

19.2. Državne koordinate (granične tačke) zaštićene okoline

1	6568098.83	4710736.85
2	6568100.75	4710723.66
3	6568104.52	4710711.37
4	6568108.34	4710705.83
5	6568113.21	4710703.36
6	6568122.31	4710701.03
7	6568132.02	4710700.67
8	6568139.22	4710703.41
9	6568144.52	4710703.93
10	6568155.97	4710703.34
11	6568174.29	4710679.59
12	6568188.00	4710663.55
13	6568169.14	4710639.35
14	6568166.44	4710635.88
15	6568150.00	4710627.95
16	6568147.11	4710625.61
17	6568134.72	4710633.31
18	6568129.93	4710631.74
19	6568121.45	4710629.41
20	6568118.72	4710628.79
21	6568115.30	4710628.04
22	6568110.54	4710626.68
23	6568103.44	4710624.17
24	6568094.25	4710623.44
25	6568087.24	4710623.93
26	6568080.07	4710624.03
27	6568077.12	4710623.22
28	6568076.13	4710626.14
29	6568074.60	4710627.41
30	6568070.89	4710628.58
31	6568066.70	4710627.44

32	6568056.04	4710633.05
33	6568053.30	4710634.78
34	6568050.59	4710636.49
35	6568045.80	4710644.11
36	6568019.10	4710674.92
37	6568028.83	4710687.23
38	6568033.27	4710682.43
39	6568047.35	4710686.65
40	6568038.44	4710702.17
41	6568062.78	4710700.65
42	6568093.54	4710724.78

20. PRILOZI

20.1. PRILOG 1 - Nadgrobnici spomenici i drugi objekti unutar crkvene porte

Stećci

Na starom cuckom groblju u Grabu sačuvani su stećci, najstariji monolitni, kameni nadgrobni spomenici čija se upotreba prilikom sahranjivanja vezuje za srednji vijek. Na području Katunske nahije očuvani su tek na nekoliko lokacija: pred velikom čevskom crkvom sv. Nikole, pred Vlaškom crkvom na Cetinju i na Blace, u vratima bjeličke crkve sv. Jovana. Od pet evidentiranih stećaka u Grabu jedan se nalaze nad grobnim mjestom, a četiri flankiraju veliku, glavnu i bočnu manju kapiju, kamenog ogradnog zida crkvene porte, izgrađenog 70-tih godina prošlog vijeka.

Po starijoj literaturi postojeće groblje i crkva sv. Nikole se zapravo nalazi u Krugu najdrevnijem dijelu naselja Grab.

1. Stećak sljemenik Latka Baćanina

Dim. 190 x 55 x 80 cm

XV vijek

Veliki stećak sa dekorativnom i simboličkom klesarijom i očuvanom istorijskom ili legendarnom pričom o pripadnosti stećka i ličnosti Latka Baćanina koji "leži" pod njim. Prilikom obnove ili gradnje sadašnje crkve 1898. graditelji su "ponovili" mač na stećku, a sa druge strane urezali "Latko posječe Arapa na Rijeku". Sada taj natpis nije vidljiv, odnosno nije evidentiran. Na gornjoj površini nadgrobnog kamena, po dužini je uklesan golemi mač, a na sagledivim bočnim stranama je krajnje svedena, stlizovana ljudska figura u pokretu, uokvirena geometrijskom ornamentima. Publikovano je predanje po kome je Latko sin Vuka Baćanina sa Bate Cucke, a koji vode porijeklo od drevnog bratstva Pištignjat.

Sačuvana je i publikovana istorijska ili legendarna priča o tome kako je Latko posjekao Arapa sa Rijeke Crnojevića, u dvoboju, mijenjajući Ivanbega. Naime, Baćanin je kao zarobljenik zetskog gospodara Ivana Crnojervića (1465 - 1490) izašao Arapinu na megdan i posjeko ga svojim dvosjeklim mačem. Na Cetinju je gospodar oslobodio Latka i darovao mu "dolove od Siminje do Izvora". Osim njegovog nadgrobnika i navedena priča, život i pogibiju Latka Baćanina smješta u kraj srednjeg vijeka i čini ga jedinstvenom ličnošću srednjevjekovne istorije Cuca, Katunske nahije i Stare Crne Gore.

Vidljivo je da stećak ne počiva nad grobom i da je pomjeran sa prvobitnog mjesta. Tome svjedoči i kazivanje mještana, da je stećak Latka Baćanina dijelom izmješten sa grobnog mjesta, jer su u prethodnom vijeku znatiželjnici i tragači za starinama, pod njegovom masivnom "vječnom kućom" tražili, našli i uzeli njegov legendarni dvosjekli mač.

Po lokalnim kazivanjima iz 1996. godine, pod stećkom je oko 1760. godine sahranjen (iz nepoznatih razloga) pop Luka Zvicer koji je umro u epidemiji kolere.

Stećak je lociran neposredno pri sadašnjem glavnom ulazu na prilazu crkvi, sa desne strane kapije. Realna je mogućnost da se u "zatalasanoj" i na pojedinim pozicijama nasutiom terenu nađe još koji stećak. Postojanje očuvanih stećaka potvrđuje mišljenje da su postojeća crkva i groblje podignuti na starijem kulturnom mjestu koje je korišćeno za sahranjivanje tokom srednjeg vijeka. Osnovana je i pretpostavka da je postojeća crkva svojim temeljima obuhvatila ranije postojeću, stariju crkvu i svojim temeljima "pregazila" stare stećke ili su, što ne bi bilo neočekivano, stari stećci poslužili prilikom gradnje crkve za učvršćivanje njenih temelja.

Stećci u glavnoj i stećci u pomoćnoj kapiji su monolitne kamene strukture bez vidljivih dekorativnih elemenata. Može se zamisliti i da su dva od njih svojevremeno bili dovratnici stare crkve jer na jednom još stoje gvozdene alke koja su nosila vrta crkve.

Svi stećci su u relativno dobrom stanju. Samo je stećak Latka Baćanina potrebno "vratiti" na mjesto prvobitnog postavljenja. Preporuka je da to bude nakon arheoloških istraživačkih radova koja će eventualno rezultirati nalazima od značaja i svakako preciznom pozicijom na koju treba stećak postaviti.

Nadgrobnici "Cucka raspeća" i drugi nadgrobnici XIX i prve polovine XX vijeka

Osim najstarijih nadgrobnika tipa stećak, oko 80 je vidljivih ukopa, grobova i nadgrobnih spomenika na groblju ispred i sa strana crkve sv. Nikole u Grabu. Iza crkve je locirana bistijerna i na tom potezu nije bilo (nije vidljivo), a nema ni sada sahranjivanja. U prostornom smislu nadgrobnici se nalaze ispred i lijevo i desno od crkve, gledano sa glavnog ulaza crkvene porte. Lijevo uz prilaz crkvi i uz crkvu je lociran manji broj (21) nadgrobnih spomenika. Od toga broja 12 nadgrobnika su nova, izrađena od crnog mermera i postavljena u posljednjih nekoliko decenija ili godina. Starih i starijih je devet nadgrobnih spomenika.

Desno uz prilaz ispred crkve i desno uz crkvu je 50 nadgrobnih spomenika i od toga broja polovina je nova, izrađena od crnog mermera i postavljena u posljednjih nekoliko decenija ili godina. U značajnoj mjeri imaju izrazit vizuelni uticaj na tradicionalno graditeljsko nasljeđe. Ostalih 25 su stari i stariji nadgrobnici spomenici koji imaju odlike tradicionalne obrade i ukrašavanja kamenih nadgrobnika, tehnikama i motivima karakterističnim za katunski, starocrnogorski i cucki kraj. Posebno su zanimljivi jedinstveni nadgrobnici spomenici koji na krstu sa lica ili naličja imaju uklesano Hristovo raspeće. Prikaz raspetog Hrista na nadgrobnom krstu je obično nevješto, rustično, svedeno i bez odgovarajućih proporcija prikazano tijelo Hristovo na krstu. Istovremeneo i sa licem, likom i stavom koji ne odišu religioznim doživljajem. Izuzetak od navedenog je prikaz raspetog Hrista sa crnogorskom kapom na grobu Gopčevića ispred crkve, rad majstora kamenoklesara Nikole R. Zvicera iz 1910. godine. Svi ostali nadgrobnici spomenici izrađeni tokom XIX i početkom XX vijeka, odnosno kameni nadgrobnici spomenici sa dekorativnim klesarijama i sa predstavama raspeća radili su domaći majstori, osim Nikole Zvicera, još i Milan Mitrov Perišić, sin i otac - Stevan i Pajo Miljenović i Risto Zvicer. Moguće je da je Risto Zvicer otac Nikole Zvicera jer na to upućuje srednje slovo u njegovom potpisu na grobu Gopčevića.

Za zaštitu ovog sličnih nadgrobnih spomenika podnijeta krajem 2012. i prihvaćena je u januaru naredne godine Inicijativa za uspostavljanje zaštite Nadgrobnih spomenika ("Cucka raspeća") sa predstavom raspeća u Cucama i drugim oblastima Katunske nahije (br.02-620/2012-1 od 22.10.2012.godine)

Predmetni nadgrobni spomenici ("Cucka raspeća") se nalaze na grobljima u više sela Katunske nahije ali su najbrojnija u oblasti Cuca. U Cucama su prvobitno (1996. tokom etnološkog rekognosciranja Katunske nahije) stručno dokumentovana pa je etnološkinja službe zaštite spomenika kulture takvu vrstu nadgrobnika imenovala kao Cucka raspeća. Osim u Grabu Cucka raspeća su kasnije evidentirana i u Kobiljem Dolu, Trešnjevu, Barjamovici, Bajicama i dr. katuinskim selima. Cucka raspeća su evidentirana i izvan Katunske nahije, u Hercegovskom kraju, u Dragalju, Grahovu, Riđanima, Rudinama, Broćancu, Petrovićima, Ostrogu, Tunjevu, Bogetićima, Drenovštici, Komanima i u jednom slučaju u Golubovcima (kod Nikoljcrkve).

2. Nadgrobna ploča sa klesanim motivima krsta i polumjeseca

Dim. 123 x 73 x 5 cm

XIX vijek

Nadgrobni spomenik je fino klesana nadgrobna ploča sa rubnom dekoracijom, klesanim polumjesecom u sredini ploče, iznad glave i sa po jednim krstom uz oba ruba polumjeseca. Pretpostavka je da klesani polumjesec nije tna grobu u Grabu simbol islama već predstava nebeskog svoda tako kako je narodni neimar zamislio carstvo nebesko. U nekoj kasnijoj fazi upotrebe nadgrobna ploča je izgubila kamene jabuke ili gvozdene alke koje su služile za olakšano podizanje/spuštanje ploče prilikom ukupa.

Nadgrobni spomenik je u fizički dobrom stanju ali je grobna ploča blago izmještena i bogato obrasla lišajevima.

Po lokalnom kazivanju, ranije su lokalni momci jednim skokom, sa ruba ove grobne ploče dosežali do stečka Latka Baćanina. Bilo je to u vrijeme dok stećak nije pomjeren odnosno dok nije poharan Baćaninov grob.

3. Nadgrobni spomenik Pera Gopčevića sa raspetim Hristom s crnogorskom kapom

Dim. 200 x 95 x 90 cm

Dim. krsta 111 x 50 x 12 cm

Rad majstora kamenoklesara Nikole R. Zvicera iz 1910.

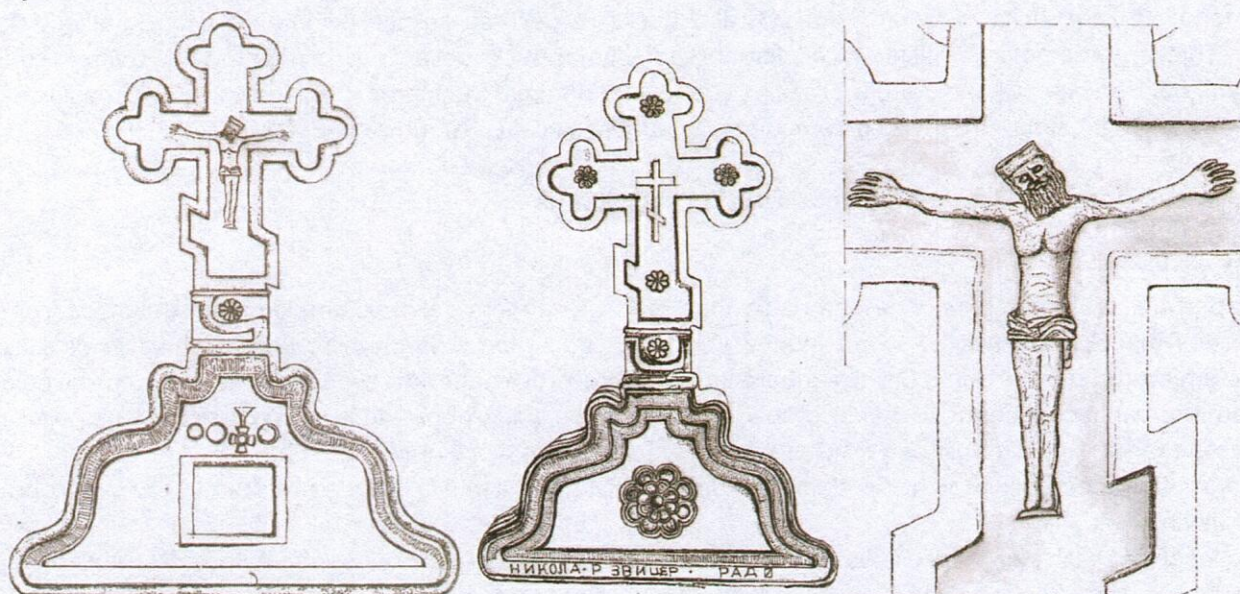
Nadgrobni spomenik je kameni sanduk, sarkofag ukrašen bogatom klesarijom. Na podužnim i zapadnoj strani groba su klesani modeli seoskih vrkava. Na južnoj strani je model crkve u Grabu, na zapadnoj crkve sa kupolom a klesarija na sjevernoj strani je toliko obrasla u lišajeve da klesariju čini nerazpozbatljivom, barem u situaciji kada je služba zaštite bila u prilici da ga fotodokumentuje. Bočna istočna strana sadrži geometrijsku dekoraciju, a gornja strana grobne ploče pred raspeće ima pliću klesariju u lovorovom vijencu i ukrštene mačeve.

Najzanimljiviji dio nadgrobnog spomenika je nadgrobni krst sa Hristovim raspećem i prikazom Hrista sa crnogorskom kapom. U trouglastom postolju krsta je zapis o vlasniku groba (Pero D. Gopčević 1910), na samom dnu a više pri krstu su takođe fino klesane četiri medalje koje je Gopčević zavrijedio svojim časnim životom i hrabrošću. Na naličju krsta i postolja je još jedn klesani krst, dvije manje i jedna velika višelisna složena rozeta i zapis/potpis majstora (Nikola R. Zvicer . rad.).

Nadgrobni spomenik je, konstruktivno, u dobrom fizičkom stanju. Potpuno je očuvanih kulturno istorijskih vrijednosti. Nedostak predstavlja nesagledivost klesarije usljed obraslosti kamena lišajevima različite starosti i njihovom mogućnošću zadržavanja vlage, što umanjuje estetski utisak i sagledivost objekta.

Zanimljivost predstavlja i ukop Gopčevića u Grabu i otkud to da jedan Bokelj sebi napravi tako reprezentativnu vječnu kuću u Cucama. Usljed nedostatka neposrednih podataka služimo se posrednim

podacima i pretpostavkom da je moguće bio na službi (oficir, vojnik, sveštenik, učitelj) u Grabu ili pkoloni. Pouzdano je da je bio i ratnik, patriota i junak jer njegov nadgrobni spomenik krase četiri medalje iz vremena Knajževine Crne Gore.

*Prednja i zadnja strana nadgrobnog krsta sa potpisom majstora i Hristovo raspeće s crnogorskom kapom
(Crtež iz 1996: T. Mijović, arh. trehn.)*

Lokacija Gopčevića groba i nadgrobnika

Južna strana i sjeveroistočna strana sanduka - sarkofaga

4. Nadgrobni spomenik barjaktara Ivana Gorčinova Vuletića

Dim. 182 x 72 x 70 cm

Dim. krsta 69 x 45 x 10 cm

Kraj XIX - početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik čini kameni sandruk jednostavne obrade, precizno klesan i sa samo jednom dekoracijom u obliku navije okrenutog, otvorenog stilizovanog šestara u čijem je uglu cvijet, pa liči i na otvorenu ogrlicu. Nadgrobni krst nije na postolju već se direktno oslanja na kameni sanduk. Krst je visok, vitak, sa trolisnim

završecima. Dekoriše ga barjaktarski grb Ivana Gorčina Vuletića koji je ponosno i pobjedonosno nosio u mnogim bitkama. Znamo to po tome što je barjaktar Ivan Gorčina Vuletić zaslužio sedam odlikovanja. Konstruktivno, nadgrobni spomenik je u relativno dobrom stanju, minimalno obrastao lišajevima.

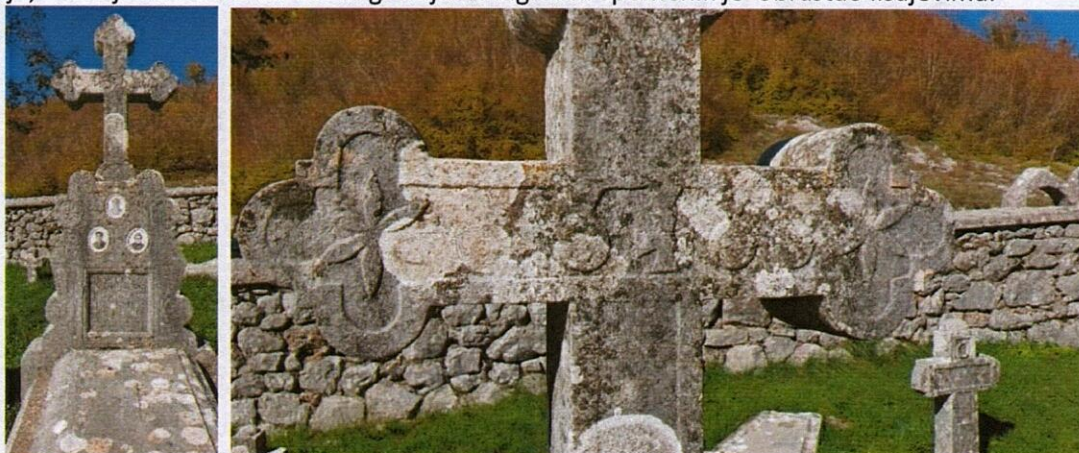
5. Nadgrobni spomenik Jovana Miljenovića

Kraj XIX - početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik je oblika sanduka. Na uzglavlju sanduka naliježe visoko postolje koje u donjoj polovini ima zapis a na gornjem dijelu simetrično raspoređene tri emajlirane pojedinačne fotografije Jovana i njegova dva sina. Na krstu fine profilacije, dobre klesarije između trolisno završenih kraka i između dvije šestolisne rozete je niz od pet medalja.

Zapis na nadgrobniku svjedoči da je riječ o porodičnoj grobnici Jovana V. Miljenovića i da u njoj osim njega počiva i žena Četna i njihova dva sina, Živko i Luka.

Konstruktivno, nadgrobni spomenik je u relativno dobrom stanju. U odličnom su stanju emajlirane fotografije, inače jedinstvene na ovom groblju. Nadgrobni spomenik je obrastao lišajevima.

6. Nadgrobni spomenik Andrije Blagojeva

Kraj XIX - početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik predstavlja monolitna grobna ploča na kojoj je šostavljen krst na trouglastom postolju zatalasanih bočnih strana. Dekoraciju sadrži i zadnja strana postolja i krsta a čini je netipični cvijet sa lisnom drškom a umjesto uobičajene predstave cvijeta – oblika višelisne rozete čini ga kamena polusfera, polukugla

ili kamena jabuka. Na ukrštanju krsta sa trolisnim završecima je rozeta u dvostrukom krugu. Na licu postolja i krsta smješteni su svi podaci o pokojniku. U podnožju postolja je nečitak i ne sasvim pismen zapis majstora. Iz njega se ipak saznaje da je to nadgrobnik Andrije Blagojeva koji se "pre u vječno" 1929. Na vodoravnoj gredi krsta, u desnoj polovini su uklesana tri krsta, a na gornjem kraku je oficirski grb. Obzirom na netipičnu poziciju medalja, klesanje krsta djeluje nezavršeno- Utisak je da je u centralnoj poziciji i lijevo od nje ostavljeno mjesto za druge medalje. Takođe je uočljivo i da postojeće medalje nijesu dovršene ili su preplitko klesane da se jedva raspozna nje njihov oblik (jedna u obliku krst a dvije kružnog oblika). Konstruktivno, nadgrobni spomenik je u relativno dobrom stanju i obrastao je lišajevima.

7. Nadgrobni spomenik Nikole M. Todorovića (1865 – 1912)

Početak XX vijeka

Nadgrobnik je krajnje jednostavan, manjih dimenzija, načinjen od pravougaone klesane ploče, neravnih rubova i bez dekoracija. Na kamenom krstu trolisnih završetaka je zapis sa imenom i godinom rođenja i smrti. Jedna je od rijetkih nisko postavljenih nadgrobni ploča koja nije utonula u teren.

Konstruktivno, nadgrobni spomenik je u dobrom stanju i obrastao je lišajevima.

8. Nadgrobni spomenik Sava J. Jovanovića (1867 – 19..)

Početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik je kameni krst jedinstvene kleseraje i postolje iste takve obrade i dekora sa zapisom u pravougaonom udubljenom polju. Naime, Savo J. Jovanović je podigao tu raku pod krstom sebi i porodici. Dao je nalog majstoru da napiše da je rođen 1867. i da se preselio u vječnost 19--.. Vidi se da je nadgrobni spomenik izgrađen prije Jovanovićeve smrti jer je još uvijek nedostaju decenija i godina smrti. Takva situacija nam dodatno svjedoči da postojeći stari očuvani nadgrobni spomenici nijesu rađeni u godinama sahrane glave porodice ili osobe kojoj je grobnica namijenjena, već mnogo prije. Izuzetak od takvog stava je iznenadna smrt kada se tek nakon smrti poručivao i izrađivao nadgrobni spomenik.

Utisak je da su nadgrobni krst i njegovo postolje urađeni od druge vrste kamena u odnosu na grobnu konstrukciju. Uz rubni dio trouglastog postolja je fina i precizna klesana dekoracija. Lako je uočljiv fin rukopis i pismenost majstora. Izuzetno fina klesarija vegetabilnog motiva (nalik čipki) nalazi se sa zadnje strane postolja krsta. Sam krst predstavlja reprezentativan primjerak klesarskog rada. Dobre proporcije, duboka klesanje, preciznost i raznovrsnost motiva odlika su ovog nadgrobnog krsta. U trolisnim krajevima krsta su višelisne rozote, a na vodoravnim kracima i u presjeku krsta su četiri medalje.

Konstruktivno, nadgrobni spomenik je u dobrom stanju.

Ovaj i susjedne stare nadgrobne spomenike, vidljivo blokiraju novi veliki i visoki nadgrobni spomenici od crnog mermera.

9. Nadgrobni spomenik Ćetka i Jane Vuletić

Prva polovina XX vijeka

Nadgrobni spomenik je netipinog izgleda i obrade a istovremeno sasvim u skladu sa tradicionalnim graditeljskim nasljeđem lokacije. Čini ga veće sandučasto postolje sa trouglastim završetkom na čijem se vrhu nalazi nešto kraći krst. U središtu naglašenom lučnom nišom je zapis ispisan finim rukopisom: "Podigoše braća Rade i Milo Vuletići, ocu Ćetku, majci Jani i porodici". Na žalost spomenik ne sadrži zapis o majstoru i godinju gradnje ali se po obliku slova može pretpostaviti da je riječ o krasnopisu prve polovine XX vijeka

Netipičan nadgrobni spomenik je sa tri strane ograđen metalnim šipkama oslonjenim na nejdneke komade izlivenog betona što u značajnoj mjeri devalvira vrijednosti ovog i objekta u okolini.

Iako je obrastao lišajevima, nadgrobni spomenik je u dobrom stanju.

10. Nadgrobni spomenik Mitra Milanovog Miljenovića

Nadgrobni spomenik čini nešto šire postolje krsta zatalasanih rubova. Na fino klesanim poljima lica i naličja postolja i krsta nema drugih dekoracija osim rozeta i kratak očevo zapis 24-godišnjem sinu. Nadgrobni spomenik predstavlja tipično memorijalno nadgrobno obilježje. Kako je riječ o smrti izuzetno mlade osobe na grobu nema dekora, nema specifičnih obilježja zanimanja ili pogibije. U zapisu piše:

OVAJ POMEN POD.

MILAN R. MILJENO

VIĆ SINU MITRU

ROĐ. 1921. P 1945.

I PORODICI

Nadgrobni spomenik i nadgrobni krst imaju izražene pukotine koje mogu ugroziti spomenik.

11. Nadgrobni spomenik Marka Stevanovog Miljenovića

Nadgrobni spomenik je rad majstora kamenoklesara Paja Stevanovog Miljenovića iz 1932. Kako je i zapisano na grobu. Spomenik je reprezentativan, rađen fino klesanim kamenom iz najboljih majdana. Sadrži čitav niz različitih klesanih motiva i ornamenata, od kojih dominira raspeće na krstu i lik sv. Nikole u trougaonom postolju krsta. Na nadgrobnom krstu i postoljima sa obje strane je devet kamenih rozeta od kojih je jedna na zadnoj strani većih dimenzija i veoma složena sa laticama u tri niza. Hristovo raspeće na licu krsta je je manjih dimenzija i hristov lik prikazuje starijeg muškarca iznad kojega je anđeo, muška dopojasna figura sa krilima.

Na donjem pravougaonom postolju nadgrobnog spomenika je zapis:

OVI DOM PODIŽE PAJO

STEVANOV MILJENović 1932.G.

OVDEN POČIVA MARKO

STEVANOV MILJENović

ROĐEN 1890. UMRO 1930.

Profilisana nadgrobna ploča, dva postolja pod krstom kao i krst koji se i sa donje strane trolisno završava bogato su dekorisani i predstavljaju majstorski rad majstora koji je nadgrobnik izgradio svome 40-to godišnjem bratu Marku.

Spomenik je ograđen sa po četiri stuba uz podužne strane, povezana podužno i poprečno sa šipkama kovanog gvožđa u dva niza.

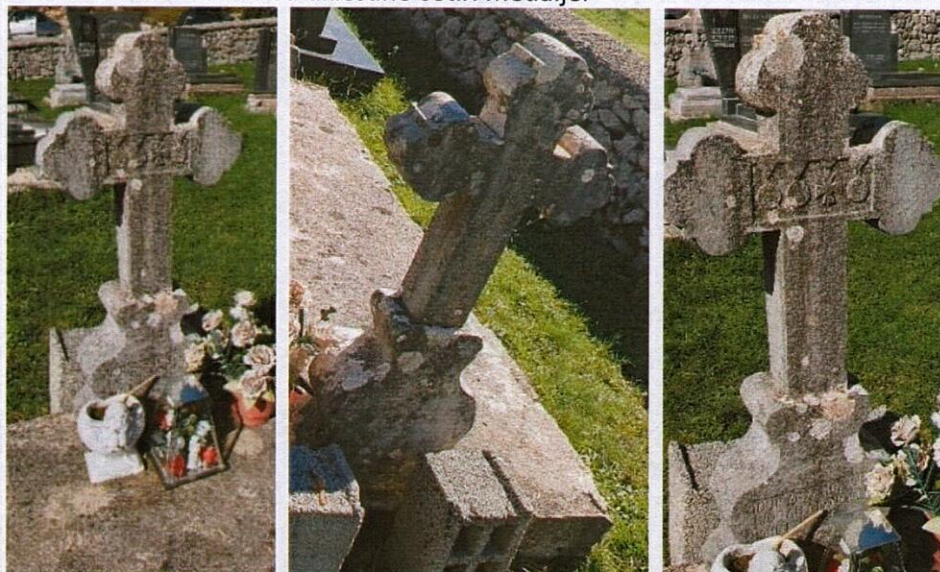
Kamenu klesariju pokrivaju lišajevi različitog perioda starosti, vidljivi kao bijele, sive i tamno sive naslage.

Spomenik je konstruktivno stabilan i dobrog kulturno istorijskog stanja.

12. Nadgrobni spomenik Jovana M. Miljenovića iz 1932.

Nadgrobni spomenik čini malo postolje sa posvetom i godinom a nad njim je kameni krst sa trolisnim završecima. Na vodoravnim kracima su uklesane četiri medalje.

13. Nadgrobni spomenik Nikole Stevanovog i Stevana Perkova Miljenovića iz 1926.

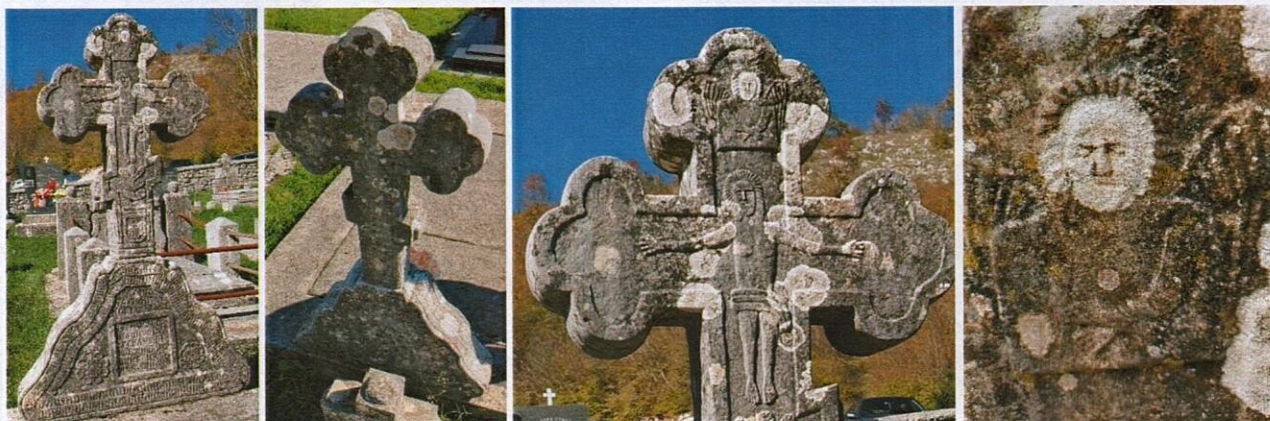
Spomenik, odnosno krst je rad njihovog brata i sina, znamenitog maraguna kamena Paja Miljenovića (kao i redni br. 11). Nadgrobna ploča je jednostavna bez ikakvih dekoracija. Nadgrobni krst sa dekoracijom i zapisima o majstoru i posveti je jedno je najreprezentativnijih klesarskih radova ove vrste obrade kamene i njegove namjene.

U trougaonom profilisanom i gustom rezbom geometrijskih motiva ukrašenom postolju krsta, su zapis dodatno naglašeni sa po jednim osmolatičnim cvijetom različitog izgleda. Gornji kraći je majstorski zapis: **RADIJO PAJO MILJENović 1926.** a ispod njega u četvrtastom polju u šest kratkih redova piše:

OVU RAKU PODIGOŠE OCU STEVANU PERKOVU I BRATU NIKOLI MILJENovićU;

Krst je sa svake strane ukrašen klesarijom, a najviše lice krsta sa raspećem. U podnožju krst ima osmolisni rozetu iznad koje je stilizovana čempresova, sedmolisna grana. Na toj pozicija je kosa greda kojom se formira još jedan krst. Hristovo raspeće je iznad. Hrist je prikazan sa snažnim tijelom, bujnom kosom i zbog izrazito kratkih nogu (neprororcionalnost figure), čini se kao da sedi. Iznad Hristove glave u gornjem kraku krsta je anđeo (heruvim) ili neko drugo bestjelesno biće prikazano sa licem starijim od Hristovog. Kraci krsta se završavaju izrazito trolisno.

Nadgrobni spomenik je stabilan, u dobrom stanju i obrastao lišajevima.

14. Nadgrobni spomenik Redža Perkova Perišića

Kraj XIX vijeka

Nadgrobni spomenik je rad vrsnog majstora Milana Mitrova Perišića koji nije koristio mnogo kitnjastih dekoracija već se, za svoje vrijeme modernistički izražavao radeći nadgrobnike koji će reći sve što treba, odnosno imati natpis i medalje i istovremeno biti kvalitetan i trajan zanatski rad. Na trougaonoj osnovi krsta je u pravougaonom polju natpis: Ovdje počiva Redžo P.Perišić, r(ađeno)1854. Podiže mu sin Vuko;

Još u Grabu pričaju kako je knjaz Nikola skinuo svoju medalju za hrabrost (treća u nizu na vodoravnom kraku krsta) i dao je Redžu zato što je kao 60-to godišnjak "ugrabio" da baš on zapali (tursku) kulu Lekovića u Kočanima (kod Nikšića).

Rad ovog kamenoklesara odlikuju pismenost i fin kamenopis, izrazito zaobljena latičnost završetaka krsta i šiljatost četvorololatičnih rozetika u njegovim krajevima.

Nadgrobni spomenik je stabilnog fizičkog stanja, održavan i očuvanih kulturno istorijskih vrijednosti.

15. Nadgrobni spomenik oca i sina, Vidaka i Špira Perišića

Kraj XIX vijeka

Kamenoklesani nadgrobni spomenik Vidaku i Špiru Perišiću je podigla šćer i sestra Ilinka.

Nadgrobni spomenik je, kao i prethodni, rad kamenoklesara Milana Mitrova Perišića što se vidi po izradi krsta, postolja, ukrasu i po zapisu. Takođe ima krupniju dobro urađenu predstavu heruvima (anđeo djetinjeg lika).

Zapis je u pet redova i glasi:

OVDE POČIVA VIDAČ

D. PERIŠIĆ I SIN MU

ŠPIRO POGINUO U RAT

1915.R.1897. OCU I BR.

POD. ILINKA

Nadgrobni spomenik je stabilnog fizičkog stanja, održavan i očuvanih kulturno istorijskih vrijednosti.

16. Nadgrobni spomenik Mitra S. Zvicera iz Čeline

Nadgroni spomenik ima jednostavni krst sa tri medalje koje je dobio, najvjerovatnije ded Mitar. Njemu i ocu spomenikom i medaljama na nadgrobniku, da se zna i da se ne zaboravi odužili su se sedmorica unika odnosno sinova, kako je i bio običaj u Staroj Crnoj Gori. Osim medalja i zapisa na nadgrobniku se nalaze i dvije krupnije rozete, na licu i naličju postamenta krsta. Nadgrobnik je karakterističan po tome što ima jedan od dva duža sačuvana zapisa na nadgrobnom spomeniku u Grabu. Isklesan je u širem postolju krsta, bočno zatalasanih ivica:

PORODIČNA GROBNICA

ZVICER S. MITAR

1847 – 1922

SIN BLAGOJE 1893 – 1926

ĐEDU I OCU PODIGOŠE

RADOMIR, ĐOKO, NIKOLA, BOŽO

MITAR, MILAN I BRANKO

S MAJKOM VIDOSAVOM

Nadgrobni spomenik je stabilnog i relativno dobrog fizičkog stanja, očuvanih kulturno istorijskih vrijednosti. Osim obraslosti lišajevima, obrasta i mahovim koja zadržava vodu pa i vlaga dominira, obzيتrom da se spomenik nalazi u sjeni, uz sjevernu fasadu crkve.

17. Dječji nadgrobni spomenik iz 1928.

Nadgrobni spomenik i grob jemanjih dimenzija ali sa svim odlikama grobne arhitekture Gravba, Cuca i Katunske nahije. Po kazivanju mještana tu je sahranjen jednogodišnji sin žandarmerijskog službenika, porijeklom iz Zete, na službi i stanu u Grabu.

Nadgrobni spomenik je malih dimenzija a čini ga grobna ploča, nadgrobni krst i ograda od kovanog gvožđa. Finije klesani krst je sa trolisnim završecima, sa zadnje strane ima klesanu osmolisnu rozetu, a sa prednje strane u sredini je zapis, krupnim slovima u dva reda:

POČIVA ĐORĐIJA

KIĆ ROĐ. I PRES. 1928.

Nadgrobni spomenik je stabilnog i dobrog fizičkog stanja. Ograda je očuvana u potpunosti ali korodirala.

18. Nadgrobni spomenik Blaža Radova Krivokapić iz Vukodola, iz 1942.

Početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik je rađen lokalnim, sivim kamenom. Jednostavne je ali efekne obrade i ukrasa. Na dekorisanoj kamenoj grobnoj ploči i dekorisanom kamenom sanduku je krupnij krst bez postolja, ravnih završetaka ukrašen plitkim polusferama.

Nadgrobni spomenik je stabilnog i dobrog fizičkog stanja i u značajnoj mjeri obrastao lišajevima.

19. Nadgrobni spomenik Zvicera

Prva polovina XX vijeka

Nadgrobni spomenik je sandučastog oblika sa kamenim krstom na trouglastom postolju. U polju ispod krsta je duži, potpuno čitljiv zapis (u devet redova) o tome da su petorica braće Zvicera podigla spomenik ocu, bratu i babi. Šteta što nema i imena majke šestorice sinova jer je u polju za zapis ostao još red ipo prostora.

OVAJ VJEČNI

DOM PODIŽU BRA

ĆA ZVICERI MIHA
ILO ĐORĐIJA GAVR
ILO LAZAR PERKO
OCU ŠĆEPANU R 1878
+ 1943 BR JOVANU R 1919
+1943 BABI ĐURĐI
R 1851 + 1949

Nadgrobnni spomenik je stabilnog i dobrog fizičkog stanja i u značajnoj mjeri obrastao lišajevima.

20. Nadgrobnni spomenik Đura M. Todorovića

Nadgrobnni spomenik je prepoznatljivi rad majstora, kamenoklesara Milana Mitrova Perišića s kraja XIX vijeka. Na većem postolju zatalasanih ivica i naglašenog gornjeg završetka je profilisani kameni krst sa trolisnim zacšecima i četvorolatičnim rozetama oštih latica. Između rozeta na vodoravnoj gredi krsta je niz od pet medalja a u gornjem kraku je vojni grb.

Zapis je urađen u naglašenom polju, ispod rozete:

POMEN ĐURU M.
TODOROVIĆU R. G.
1867 + 1934 P. SINOV
MARKO I SIMO

Nadgrobnni spomenik je stabilnog i dobrog fizičkog stanja ali obrastao lišajevima i mahovinom.

21. Nadgrobni spomenik Todorovića

Početak XX vijeka

Na očuvanom starom grobu i nadgrobniku bez starih zapisa je nedavno postavljena, nova i manja mermerna kamena ploča sa novim porodičnim zapisom. Predstavlja dobar način očuvanja i prezentacije starog nadgrobnog spomenika odnosno nadgrobnog krsta sa klesarijom. Po odlikama klesarije i obliku krsta riječ je o radu majstora Milana Mitrova Perišića. Na vodoravnom gredi krsta, između četvorolisnih rozeta u sopstvenim poljima su prikazi tri medalje.

Nadgrobni krst je pocrnio od vlage i obrastao lišajevima.

22. Nadgrobni spomenik Milutina B. Jovanovića

Početak XX vijeka

Nadgrobni spomenik Jovanovića na grabskom groblju je jedinstven. Karakteriše ga najfiniji, precizni i dublji klesarski rad kao i motivi vinove loze. Motivi lista i grozda vinove loze upućuju na rad primorskog majstora ili uzora. Po preciznosti, bogatstvu motiva i ispunjenosti crticama nižih polja rad majstora koji je izradio ovaj nadgrobni krst nalikuje i nagrobnom krstu koji je kamenoklesar Pajo Miljenović uradio kao nadgrobni svome ocu i bratu (red.br.13). Između grančica vinove loze sa grozdovima u bočnim trolisnim kracima su uklesane tri medalje, od kojih je prva iz 1912. što se vidi na starijoj fotografiji. Jedinstvenost nadgrobnog krsta ogleda se i u motivu kruga koji prestavlja pozadinu krsta sa obje strane. Naime, središte krsta se "naslanja" na krug fine i precizne klesarske obrade i ukrasa. U postolju krsta je zapis:

PORODIČNA GROBNICA

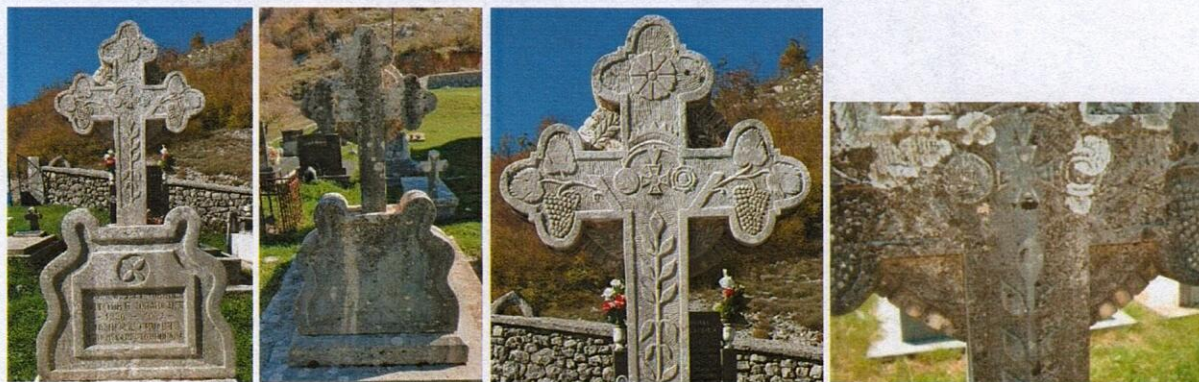
MILUTIN B. JOVANOVIĆ

-- 1880 – 1942 –

PODIGOŠE SINOVI

JOVO, LUKA, KRSTO I NIKOLA

Nadgrobni spomenik je dobro očuvan i održavan. Sa lica djeluje kao nov rad ali je mogućesamo riječ o skorašnjem čišćenju. Zadnja strana nagrobnog obilježja (postolje i krst) je drugačije bolje i sa patinom vremena i uticaja prirodnih uslova.

Nadgrobni krst poslije i prije čišćenja

23. Nadgrobna spomen piramida

Sredina XX vijeka

Nadgrobnik u obliku spomen piramide nije tako čest oblik nadgrobnika na cuckim i katunskim grobljima. Više je korišćen kao javno memorijalno spomen obilježje. U ovom slučaju riječ je o vremenski i stilski "graničnom", ujedno najmlađem spomen obilježju na groblju u Grabu. Nadgrobnik je na dobroj poziciji i u potpunosti se uklopio svojim odlikama u naslijeđeno graditeljsko nasljeđe. Nalazi se na prilaznoj stazi, naspram najstarijeg spomenika, naspram srednjevjekovnog stečka L.Baćanina.

Osim patine u dobrom je fizičkom stanju.

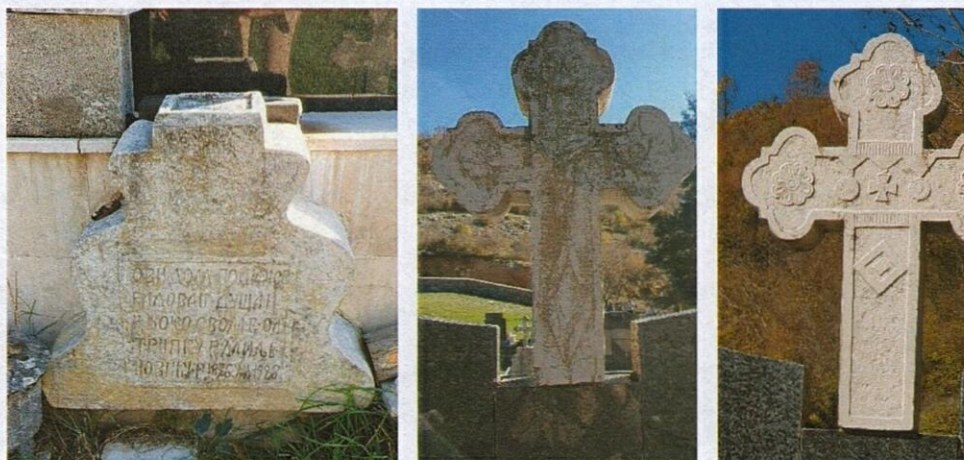
Na istom groblju nalazi se i 10 **nadgrobnih krstova** sa dobro očuvanim klesanim dekorom na jednostavnim ali fino klesanim nadgrobnim pločama utonulim u teren ili su van prvobitnog mjesta postavljanja. Uklonjeni su iz više razloga: usljed oštećenja, dotrajalosti, neodržavanja ili najčešće zbog uklanjanja starog i izrade novog nadgrobnog spomenika.

Evidentiranih 10 krstova kao drugi krstovi istih svojstava i vrijednosti koji bi se eventualno našli prilikom radova na uređenju crkvene porte potrebno je sačuvati kako bi dopunili brojem i svojstvima ukupne naslijeđene vrijednosti nekropole u Grabu.

Adekvatno prezentiran stari nadgrobni krst na novijem spomeniku

Sačuvani ali neadekvatno prezentirani stari nadgrobni krstovi i zapisi

Po kazivanju mještana, uz zapadni zid ogradne porte **sahranjivana su деца** i ona nijesu imala nadgrobne spomenike, niti krstove pa se pretpostavlja da su umrla prije krštenja. Takođe se može pretpostaviti da je pozicija tih ukopa bila daleko od crkve i izvan odnosno na rubu groblja, pogotovo u vrijeme kad crkvena porta nije imala sadašnju ogradu.

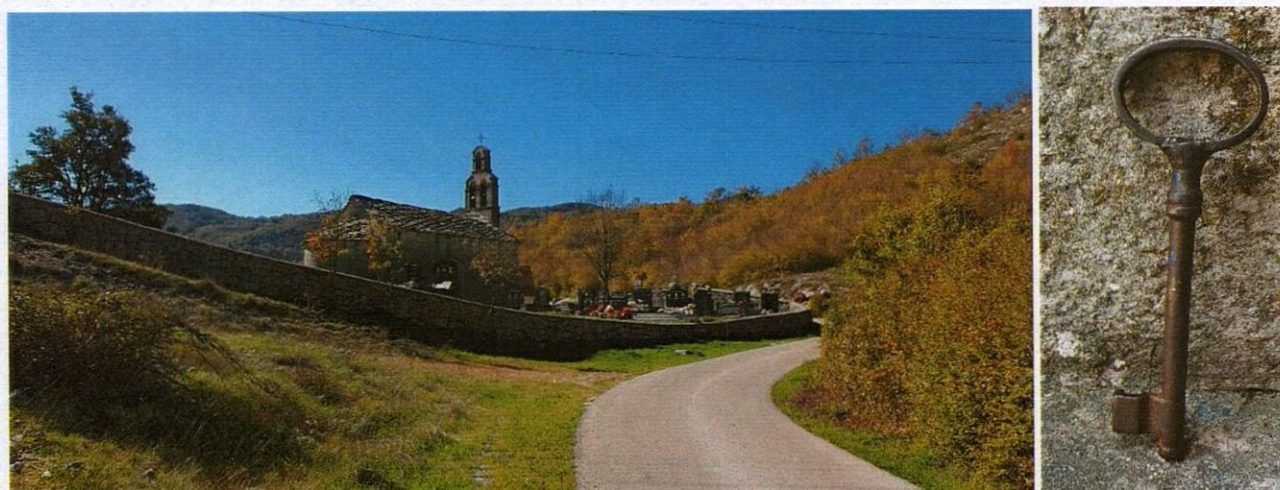
Lokacija dječjeg groblja sa jedva vidljivim grobnim obilježjima

Bistijerna, locirana na uzvišenju iza crkve ali unutar ogradnog zida. Veća tradicionalna građevina za obezbjeđivanje prvobitno pijaćom vodom, a kasnije samo vodom koja se koristi prilikom zidanja grobnica i izrade nadgrobnih spomenika. Bistijerna je svoltana fino klesanim kamenom u obliku klina "u suvo", bez upotrebe vezivnog maltera. Otvor bistijerne je pravougaoni, formiran sa četiri fino klesana, veća kamena i nema adekvatni poklopac koji obezbjeđuje sigurnost vode za ljude i životinje. Čini se osnovanom pretpostavka da je izgrađena u vrijeme gradnje postojeće crkve.

Po kazivanju mještana bistijerna ima oštećenja u rezervoaru, "popuštala je" pa vodom zadire u okolna grobna mjesta. U službi zaštite nije dokumentovan slučaj da se u okviru crkvene porte nalazi tradicionalna bistiojerna tako velikog prečnika vidljivog dijela strukture i vjerovatno velike zapremine.

Bistijerna – pozicija u porti i izgled

Ogradni zid sa vidljivim ostacima starog puta i ključ "od crkve"

Prilazi kapijama crkvene porte

Grbovi, medalje i ordenje na starim nadgrobnim krstovima svjedoče o crnogorskim oslobodilačkim ratovima. Na njima se iščitavaju politička i vojna istorija zemlje, faleristika, heraldika i nemjerljivi patriotizam Cuca i drugih Crnogoraca koji su generacijama ginuli za slobodu.

Klesarija grbova i medalja je samo u pojedinim slučajevima detaljnija da se može atribuirati istorijskim znamenjima. U slučajevima kada je riječ je o najvažnijim odlikovanjima i klesarija je detaljnija. Shodno navedenom za nekoliko odličja možemo prilično pouzdano znati a za drugih nekoliko samo pretpostaviti o kojim medaljama i grbovima je riječ. Po rezultatima ovog istraživanja na nadgrobnicima u Grabu je 52 odličja (Medalja za hrabrost iz 1841, Obilića medalje iz 1851, Grahovačka medalja iz 1859, Medalja za junaštvo iz 1962, Danilov orden ili Orden za nezavisnost, Medalja spomenica za rat 1875-78 i druge ratne medalje i spomenice kružnog oblika, i druga odlikovanja u obliku ravnokrakog krsta) i četiri grba (moguće Grb brigadnog barjaktara, pješadijskog desečara i dr.).

Kulturno istorijska vrijednost nadgrobnika sa cuckim raspećima, zapisima, medaljama, grbovima i dekorativnim elementima klesanim u kamenu je očuvana i izrazito velika. Potrebno je očuvati i unapređivati fizičko stanje dobara i njihovu kulturno istorijsku vrijednost.

Primjeri sačuvanih i konzerviranih odlikovanja i grbova iz porodične zaostavštine i muzejske riznice i uporedni podaci i saznanja za rasvjetljavanje nalaza medalja i grbova na nadgrobnicima u Grabu:

Vladar i mitropolit Petar II Petrović Njegoš, 1841. godine, osnovao je Medalju za hrabrost - prvo **odlikovanje** u Crnoj Gori, za one „koji u ofanzivi izvrše neko junačko djelo“. Šest godina kasnije ustanovio je i drugo odličje – Medalju Obilića, dodjeljivanu samo najhrabrijim među hrabrima.

Knjaz Danilo je osnivač prvog crnogorskog ordena – Danilov krst ili Orden za nezavisnost Crne Gore (1853). Prvobitno je imao samo jedan stepen, a u kasnijim reformama proširen je na pet.

Drugu grupu crnogorskih odlikovanja čine prigodne medalje za ratove i velike sukobe sa Turcima: Grahovačka medalja (1858), Medalja za junaštvo (1862), Spomenica za rat 1875 – 1878, Balkanska spomenica (1913), Orden i Medalja (zlatna i srebrna) Crnogorskog Crvenog krsta za balkanske ratove. i Spomenica Božićne pobune (osnovana od Crnogorske vlade u emigraciji). Prve dvije dijeljene su najhrabrijim borbama iz tih ratova, ostale svim učesnicima.

Osnovane su i spomenice značajnih događaja i jubileja vezanih za vladarsku kuću Petrović Njegoš (ogrlica povodom dvjestogodišnjice dinastije) i dvije medalje za 40- godišnjicu vladavine Nikole I (1900, zlatna i srebrna) i 50-godišnjicu (1910). Ove dvije spomenice dodjeljivane su za zasluge i vjernost vladaru i državi.

Medalja za hrabrost iz 1841.; Obilića medalje iz 1851.; Grahovačka medalja i Danilov krst

U crnogorskoj arhivskoj građi **grbovi** se prvi put pominju u prepisci knjaza Danila sa predstavnicima austrijske vlasti 1854. godine. U početku vladavine knjaza Danila (1851-1860.) predstavnici državne vlasti su imali na kapama njegove inicijale, da bi, najkasnije od marta 1854. godine - senatori, plemenski kapetani i perjanici, a nešto kasnije i kabadahije, nosili na kapama metalne oznake koje su pokazivale njihov rang i pripadnost određenoj političkoj ili vojnoj instituciji. U vrijeme vladavine knjaza, a potom i kralja Nikola (1860-1918.), skoro svi važniji državni činovnici imali su grbove: senatori, brigadiri, komandiri, kapetani, poručnici, potporučnici, vodnici, desetari, perjanici, plemenski kapetani, žandarmi, muzikanti.

Primjeri: Grb brigadnog barjaktara, Grb pješadijskog desečara i Grb stotinaša

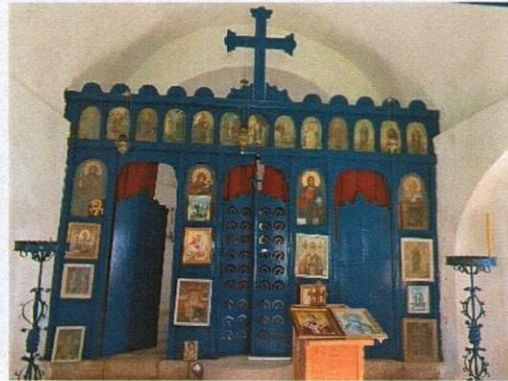
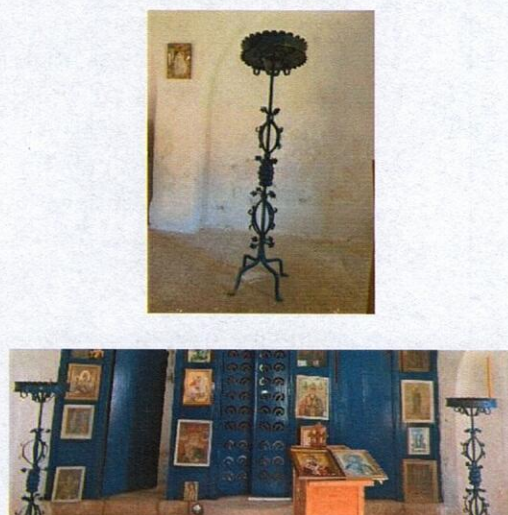
Odlikovanja i grbovi na nadgrobnim spomenicima u Grabu

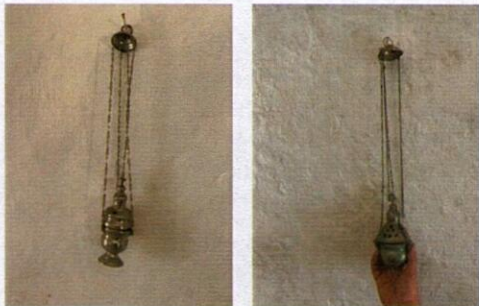
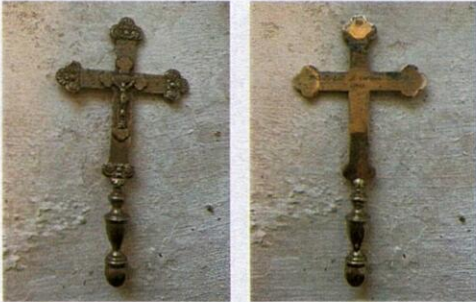

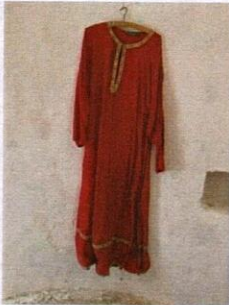
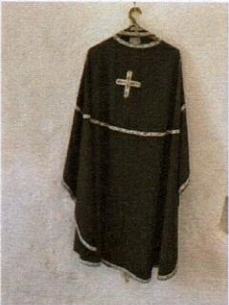
20.2. PRILOG 2 - Inventar crkve

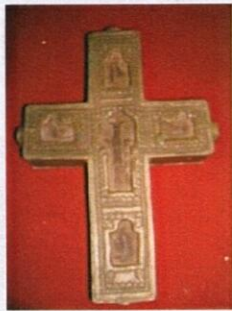
Red.br.	Inv.br.	Podaci o predmetu	Fotografije
1.		Štampana knjiga - Psaltir sa posledovanjem dim: 22 x 13, 5cm broj listova 616. Korice su drvene presvućene crvenkastom kožom. Koža ima utisnuti ornament sa prednje i zadnje strane. Na prednjoj strani je otisak ovalnog oblika. Ima crveni kožni povež ukrašen svijetlim okvirom koji imitira metalni okov, fragmentarno očuvane metalne kopče za zatvaranje knjige. Tekst je štampan jednostubačno dvobojnom štamptom – crno i crveno. Tekst je čitljiv, dok je hartija oslabljena od upotrebe i ranijeg tretiranja. Pojedini listovi na ivicama iskrzani, oslabljena veza između listova zbog starosti konca kojim su uvezani.	
2.		Četvorojevanđelje dimenzija 41,5 x 28,5 cm broj listova 341. Knjiga je konzervirana i na novi povež, sa prednje i zadnje strane nalijepljena je ornamentisana koža starih korica. Na kraju knjige ima i pečat -Knjižara braće Jovanović Pančevo. Na starim koricama sa prednje strane utisnut krst uokviren zlatnim ukrasom naglašen na uglovima, dok je na poledini u medaljonu scena Isus-svetitelj sa zastavom.	
3.		Štampana knjiga dimenzije 22 x 13cm Štampano crvenom i crnom bojom. Ima 22 sveske sastavljene šivenjem, svaka po 12 listova, od kojih je jedna rašivena pa su listovi razdvojeni. Korice su kožne odvojene i iskrzane,	

		ornamentisane otiskom na koži. Papir svesaka je u relativno dobrom stanju, osim jedne, čiji su listovi razdvojeni, iskrzani i oštećeni mehaničkim i hemijsko-biološkim procesom.	
4.		Ikona svetog Nikole dimenzija 26,5 x 38 x 2cm Jako oštećen bojeni sloj i podloga. Drvo kao nosač ispucalo i crvotočeno.	
5.		Ikonostas je stari ručni rad, izrađen od drveta sa dekorisanim carskim dverima. Posljednji put je obojen plavom, masnom bojom. Ikone u donjim zonama su kaširane na drvetu kao i reprodukcije- štampa na papiru. Ikone u gornjim zonama nijesu pristupačne za analizu. U relativno je dobrom stanju	
6.		Podni svijećnjaci, 2 komada Dim. visine 150 cm, obim kruga za svijeće 40 cm Postavljenio su ispred ikonostasa sa lijeve i desne strane. Svijećnjaci su ručni rad od kovanog gvožđa. Takođe su obojena plavom masnom bojom kao i ikonostas.	

7.		Kandila, 3 komada Tri identična kandila zakačena su na ikonostasu	
8.		Putir mesingani, 2 komada visine 25 cm Putir je korodirao i zaprljan. Čaša i drška nijesu fiksirani za stopu. Zbog labave veze ne stoji uspravno.	
9.		Putir mesingani sa zapisom Visina 28 cm Putir od bijelog-svijetlog metala, očišćen sa vidnim flekama od izlučevina nekog manje plemenitog metala. Ima ćirilničnim pismom zapis na čaši: priložio Marko Ć Todorović.	
10.		Kadionica, 2 predmeta dužina lanca 50 cm visina kadionice s poklopcem 24cm. Kadionice izrađene od bijelog metal-legura, Metal korodirao sa izlučevinama u vidu hlorida što ukazuje na sastav legure od koje je kadionica napravljena.	
11.		Ručni Krst mesingani, presvučen sa prednje strane bijelim sjajnim metalom. dužina 26 cm sa drškom Sa prednje strane aplicirano raspeće i ukrasom na uglovima krakova krsta. S naličja na horizontalnom kraku ima zapis ćirilničnim pismom, priložio Marko Ć Todorović 1974 g.	

12.		Nožić za gašenje svijeća dužina 17 cm Donacija Marka Todorovića iz 1983.godina. U dobrom je stanju, osim zaprljanosti.	
13.		Dvije vjenčane, obredne krune, izrađene od metala ukrašene crvenim kamenčićima. Krone su nove. U dobrom su stanju.	
14.		Mesingani svijećnjaci, 2 komada Mesingani svijećnjaci, fabričke proizvodnje, Zaprljani, a metal oksidirao.	
15.		Komplet odežda sa epitrahiljom, 3 dijela crvena sa imitacijom zlatoveza Svečana liturgijska odjeća, koja je ukrašena industrijskom čipkom, oponašajući zlatovez sa bogatijih odora. Vanjsko latno i postava su jako zaprljani, izblijeđeli i trošni. Epitrahilj, crkveni tekstil Dio svečane liturgijske odjeće, ukrašen industrijskom čipkom, oponašajući zlatovez	

			
16.		Odežde, crkveni tekstil, 2 komada Nove odežde bez kulturno istorijskih vrijednosti	

		Stari dveni krst crkve sv.Nikole u Grabu, foto kraj 2011. ili poč.2012. Stari dveni krst se tokom uvida službe zaštite u izgled i stanje predmeta u crkvi, nije nalazio u crkvi. Po kazivanju mještana, predmetni krst i Knjigu rođenih, vjenčanih i umrlih prije više godina odnio iz crkve, sveštenik ili drugo lice po njegovom nalogu. Rečeno im je da se predmeti uzimaju iz crkve i nose u riznicu Cetinjskog manastira.	
		Knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih crkve sv.Nikole u Grabu Knjiga se tokom uvida službe zaštite u izgled i stanje predmeta u crkvi, nije nalazila u crkvi. Po kazivanju mještana, Knjigu rođenih, vjenčanih i umrlih i Stari drveni krst je prije više godina odnio iz crkve, sveštenik ili drugo lice po njegovom nalogu. Rečeno im je da se predmeti uzimaju iz crkve i nose u riznicu Cetinjskog manastira.	

Stručni tim:

Tanja Vujović, etnološkinja

T. Vujović
 Sanja Šoljaga, restauratorka konzervatorka

Sanja Šoljaga
 Andreja Mugoša, arhitektica konzervatorka

Andreja Mugoša